

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Agogische Wetenschappen

PARTICIPATIE EN INTERNERING

**Een onderzoek naar de betekenis van participatie aan
het vrijetijdsaanbod**

SANA AHMIDACH
2016 - 2017

Aantal woorden: 9466

Promotoren: Brosens Dorien & Haudenhuyse Reinhard
Psychologie & Educatiewetenschappen

SAMENVATTING MASTERPROEF

Naam en voornaam: Ahmidach Sana

Rolnr.: 0526654

KLIN

AO

ONKU

AGOG

Titel van de Masterproef: Participatie en internering: Een onderzoek naar de betekenis van participatie aan het vrijetijdsaanbod.

Promotor: Brosens Dorien & Haudenhuyse Reinhard

Samenvatting:

Dit kwalitatief onderzoek beoogt het vrijetijdsaanbod voor geïnterneerden in de gevangenissen Antwerpen en Merksplas in kaart te brengen. Daarnaast wordt er in dit onderzoek gekeken naar wat de participatie aan dit aanbod betekent voor het verblijf en re-integratie van geïnterneerden.

Aan de hand van interviews zijn de resultaten verzameld. Deze interviews zijn in de vorm van zes focusgroepen afgenomen. In zowel de gevangenis van Antwerpen als Merksplas zijn er twee focusgroepen met geïnterneerden en één focusgroep met het zorgteam uitgevoerd. De verkregen data zijn geanalyseerd door gebruik te maken van het analyseprogramma MaxQDA en nadien verwerkt in deze masterproef.

Uit dit onderzoek blijkt dat de gevangenissen Antwerpen en Merksplas een gevarieerd vrijetijdsaanbod hebben voor geïnterneerden gaande van sport- en crea-activiteiten tot discussiegroepen. De meerderheid is tevreden met het vrijetijdsaanbod en zegt hun verblijf aangenamer te maken. De voorkeur van geïnterneerden gaat vooral naar de sportactiviteiten, waarbij zij zich kunnen uitleven. Daarnaast kunnen crea-activiteiten ook leuk en gezellig zijn. Zowel de geïnterneerden als het zorgteam zijn van mening dat vrijetijdsactiviteiten ontspannend horen te zijn. Het deelnemen hieraan is volgens de geïnterneerden ontspannend. Toch kunnen deze vrijetijdsactiviteiten voor stress zorgen bij al te veel prikkels, mogelijke conflicten of het gevoel geobserveerd te worden.

In dit onderzoek blijkt dat 'uit de cel' zijn, sociale contacten en het krijgen van een beloning of bijdrage redenen zijn waarom men participatie. 'Uit de cel' zijn, is hierbij de voornaamste reden, gevolgd door de sociale contacten. Het hebben van deze contacten biedt hen steun en houdt hun van vereenzaming en isolatie.

Tenslotte helpen de vrijetijdsactiviteiten hen bij het leren van sociale en praktische vaardigheden. Toch heerst het gevoel dat de vrijetijdsactiviteiten hen niet helpen bij de re-integratie, maar wel op de voorbereiding naar de werking van een psychiatrische inrichting.

Dankwoord

Voor u heeft u mijn masterproef die ik geschreven heb ter afronding van de master Agogische wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel.

Het schrijven van deze masterproef was niet van korte adem. Het was een proces van vallen en opstaan en telkens de moed er proberen in te houden. Het zou niet mogelijk geweest zijn zonder de steun en hulp van enkele mensen. Daarom wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om mijn dank te betuigen.

Als eerst zou ik graag mijn promotoren, Dorien Brosens en Reinhard Haudenhuyse, en mijn begeleider Zeno Nols willen bedanken om er altijd voor mij klaar te staan bij de opvolging van mijn masterproef. Ik wil hen bedanken voor de uitvoerige feedback, vele tips en vooral de steun die zij mij gaven.

Verder zou ik graag Gino Campenaerts van De Rode Antraciet willen bedanken. Hij was als een redder in nood die ervoor zorgde dat ik toch verder kon met mijn onderzoek. Daarnaast wil ik ook Koen Korteweg en Rob Raymaekers van De Rode Antraciet bedanken voor de begeleiding binnen de gevangenis in Merksplas. En natuurlijk ook de inrichtingshoofden van de gevangenis Antwerpen en Merksplas om mij de mogelijkheid te bieden om mijn onderzoek bij hen te laten doorgaan.

Een speciaal dankwoord gaat ook uit naar mijn ouders die mij de kans gaven om deze master aan te vangen en geduld met mij hadden wanneer de stress wat te veel werd.

Tenslotte zou ik ook graag mijn vriendinnen willen bedanken voor de steun, aanmoediging en het zorgen van leuke en ontspannende momenten tijdens stressvolle periodes.

Bedankt allemaal!

Lijst met gebruikte afkortingen

CBM = Commissie tot Bescherming van de Maatschappij

CGG = Centrum Geestelijke Gezondheidszorg

FOD = Federale Overheidsdienst Justitie

FPC = Forensisch Psychiatrisch Centrum

IB = Individuele begeleiding

VDAB = Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

VOCVO = Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs

WBM = Wet tot Bescherming van de Maatschappij

Inhoudsopgave

Samenvatting:	I
Dankwoord	II
Lijst met gebruikte afkortingen.....	III
Inhoudsopgave	IV
Deel 1: Inleiding.....	6
1. Probleemstelling	6
2. Literatuurstudie	7
2.1 Wettelijk kader rond internering.....	7
2.2 Profiel geïnterneerden	7
2.2.1 Krankzinnigheid	8
2.2.2 Verstandelijke beperking.....	8
2.2.3 Ernstige geestesstoornis	9
2.3 Van vrijheid naar gevangenschap.....	9
2.4 Vrijtjdsactiviteiten en re-integratie.....	10
2.4.1 Het begrip vrijtjdsactiviteiten	10
2.4.2 Het begrip re-integratie	10
2.4.3 Vorbereiding op de vrijlating	11
2.5 Participatie en geïnterneerden	12
2.5.1 Impact van participatie aan het gevangenaanbod in detentie.....	12
3. Onderzoeksvragen	13
Deel 2: Data en methode	14
1. Deelnemers.....	14
2. Algemene onderzoekopzet (dataverzamelmethode).....	14
3. Materiaal	15
4. Analyseprocedure	15
Deel 3: Resultaten	16
1. Betekenis van vrijtjdsactiviteiten	16
2. Vrijtjdsaanbod.....	16
3. Het organiseren van activiteiten.....	17
3.1 Knelpunten bij het organiseren	18

4.	Bekendmaking van activiteiten	18
5.	Voorwaarden van participatie aan activiteiten	19
6.	Participatie aan het vrijetijdsaanbod en de betekenis ervan voor geïnterneerden	19
6.1	Betekenis van participatie aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf van geïnterneerden	20
6.2	Betekenis van participatie aan het vrijetijdsaanbod voor de re-integratie van geïnterneerden	21
Deel 4: Discussie en conclusie		23
1.	Bespreking	23
2.	Beperkingen eigen onderzoek	24
3.	Aanbevelingen verder onderzoek	25
4.	Praktische en beleidsaanbevelingen	25
4.1	Hetzelfde vrijetijdsaanbod voor iedereen	25
4.2	Bekendmaking van activiteiten	25
4.3	Om de x aantal maanden een groepsuitstap organiseren	26
4.4	Duidelijkere motivatie bij het weigeren van een verzoek	26
5.	Conclusie	26
Referentielijst		28
Bijlagen		33
Bijlage 1: Interneringsprocedure		33
Bijlage 2: Interviewschema geïnterneerden		35
Bijlage 3: Interviewschema zorgteam		38

Deel 1: Inleiding

1. Probleemstelling

In 2008 werd er een evaluatief onderzoek uitgevoerd naar de implementatie van het strategisch plan van de Vlaamse Gemeenschap inzake de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in Antwerpen, Brugge, Hoogstraten, Merksplas, Turnhout en Wortel (Hellemans, Aertsen & Goethals, 2008). Ook in de gevangenis van Antwerpen werd in 2013 een onderzoek verricht naar de behoeften van gedetineerden en hun participatie aan sociale, educatieve en culturele activiteiten in de gevangenis (Brosens, De Donder & Verte, 2013).

Een groep die in dit onderzoek minder uitvoerig aanbod kwam, zijn geïnterneerden. Het blijft voornamelijk onduidelijk hoe deze kwetsbare groep binnen het detentielandschap in Vlaanderen participeert. Ze hebben nood aan een psychiatrische behandeling die een gevangenissetting, vanwege onvoldoende middelen, niet volwaardig kan bieden (Moens & Pauwelyn, 2012).

Uit de meest recente cijfers van de Federale Overheidsdienst Justitie (2017) blijkt dat de gedetineerdenbevolking stabiel is gebleven in vergelijking met het jaar 2015. Het aantal geïnterneerden in de gevangenis is met de jaren gedaald. In 2013 zaten er 1.169 geïnterneerden in de gevangenis (FOD Justitie, 2013). Door de opening van het Forensisch Psychiatrisch Centrum (FPC) in Gent zitten er nu nog 904 geïnterneerden in de gevangenis en verblijven er zo'n 260 in het FPC (FOD Justitie, 2017). Het aantal geïnterneerden zal mogelijk meer dalen door de recente opening van het FPC in Antwerpen. Vanaf augustus zal er hier plaats zijn voor 182 geïnterneerden die recht hebben op menswaardig zorg en begeleiding (FOD Justitie, 2017). Daarnaast zijn er 2.176 geïnterneerden die op proef vrij zijn (Staudt, 2014). Dit wil zeggen dat geïnterneerden thuis kunnen wonen vermits het naleven van bepaalde voorwaarden die de commissie tot bescherming van de maatschappij hen oplegt (Vlaamse overheid, z.d.).

Dit onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met De Rode Antraciet. In overleg met hen is beslist om te focussen op de participatiemogelijkheden van de geïnterneerdenpopulatie in de gevangenis van Antwerpen en Merksplas. In de gevangenis van Antwerpen kunnen er 51 geïnterneerden verblijven (FOD Justitie, 2016). In Merksplas is er plaats voor 350 geïnterneerden (FOD Justitie, 2017). Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van het vrijetijdsaanbod voor de geïnterneerden in de gevangenis van Antwerpen en Merksplas. Uit interviews met de geïnterneerden en hun zorgteam, wordt er gekeken naar wat de participatie betekent voor hun verblijf en re-integratie perspectief.

2. Literatuurstudie

In deze literatuurstudie wordt er als eerst de interneringswet besproken. Daarna wordt het profiel van geïnterneerden kort omschreven. Verder spitst men toe op de vrijetijdsactiviteiten, de participatie hieraan en de effecten hiervan. Voor zij die geïnteresseerd zijn in de interneringsprocedure, kunnen deze bekijken in bijlage 1.

2.1 Wettelijk kader rond internering

Op basis van de Wet tot Bescherming van de Maatschappij (WBM) en n.a.v. arrest nr.154/2008 van het Grondwettelijk Hof is er een interneringsmaatregel opgesteld. Internering wordt niet gezien als een straf, maar een veiligheidsmaatregel die kan worden opgelegd bij mensen die een misdrijf plegen en in een staat van ontoerekeningsvatbaarheid verkeren. Dit geldt voor zowel op het moment van de feiten als op de berechting. Deze maatregel is van onbepaalde duur, waarbij de geïnterneerde het recht heeft om, elke zes maanden, een aanvraag tot invrijheidstelling in te dienen bij de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (CBM). De geïnterneerde behoort hiervoor bijgestaan te worden door een advocaat. Daarnaast heeft de interneringsmaatregel een dubbel doel voor ogen. Enerzijds, de maatschappij beschermen tegen geïnterneerden en anderzijds hen de nodige zorg geven met het oog op re-integratie in de maatschappij (Vlaamse overheid, z.d., Casselman et al., 1997; Stevens, 2011; Casterman, 2012; Sorber, 2013; Van Luchene, 2016). Verder dient deze wet de rechtspositie van geïnterneerden te verbeteren (Lemmens, 2014).

De nieuwe interneringswet van 5 mei 2014 trad op 1 januari 2016 in werking. Deze vervangt de vorige wet van 21 april 2007 die door een gebrek aan financiën en systeemfouten nooit werd uitgevoerd (Lemmens, 2014). Daarnaast werd België meerdere keren veroordeeld voor de slechte behandeling van geïnterneerden en schending van artikel 5 § 1 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Dit artikel behoort het recht op vrijheid te waarborgen en heeft als doel de arbitraire vrijheidsberoving te vermijden. Het Hof vindt dat zij, die deel uitmaken van een beschermings- of verzorgingsmaatregel, in een instelling behoren die hen bescherming en verzorging kan bieden. In de gevangenis krijgen geïnterneerden de nodige zorg of therapie niet (Liga voor Mensenrechten, 2014).

De nieuwe interneringswet behoudt de krachtlijnen uit de wet van 2007 rekening houdend met de opmerkingen die gemaakt werden door de werkgroep Internering binnen het College van Procureurs-generaal, de Orde van Geneesheren, de Orde van Vlaamse Balies en de zorgsector (Lemmens, 2014; Grondwettelijk Hof, 2008). In de nieuwe interneringmaatregel staat het zorgaspect centraal. Hierbij gaat de aandacht vooral naar de kwaliteit en structuur van het psychiatrische deskundigenonderzoek, het uittekenen van het interneringstraject en de internering zelf (Lemmens, 2014).

2.2 Profiel geïnterneerden

Geïnterneerden zijn net iets anders dan gedetineerden. Zoals gedetineerden bij berechting als toerekeningsvatbaar worden beschouwd, worden geïnterneerden als niet toerekeningsvatbaar beschouwd. Deze ontoerekeningsvatbaarheid behoort een gevolg te zijn van een psychologische aandoening. Deze psychologische aandoening kan onderverdeeld worden in krankzinnigheid, een

verstandelijke beperking en een ernstige geestesstoornis (Casselmann, et al., 1997; Sorber, 2013). Om verder te gaan wordt dit psychologisch aspect toegelicht.

2.2.1 Krankzinnigheid

Krankzinnigheid wordt bij wet niet omschreven zodat het in zijn gebruikelijke en niet in een medisch wetenschappelijke betekenis wordt begrepen (Verbruggen & Verstraeten, 2007; Meynen in Moratti & Patterson, 2016). Hoewel er geen specifieke definitie bestaat over krankzinnigheid verwijst deze oude term naar de meest uitgesproken psychiatrische stoornissen zoals psychotische syndromen (Vansteenkiste, 2003; Verhulst, 2010), ernstige stemmingsstoornissen (Vansteenkiste, 2003), ernstige depressieve en manische syndromen alsook dementie (Verhulst, 2010), etc. (Moratti & Patterson, 2016).

In de Memorie van Toelichting (hierin wordt binnen de Kamer van Volksvertegenwoordigers de bedoeling en toedracht van een voorgestelde wet uitgelegd (De Kamer, z.d.)) wordt de deskundige verantwoordelijk gesteld in het vaststellen van de krankzinnigheid. Men veronderstelt dat de deskundige gespecialiseerd is in dit onderwerp (Kaasenbrood, 1989). In artikel 71 van het strafwetboek staat: "Er is geen misdrijf, wanneer de beschuldigde of de beklagde op het ogenblik van het feit in staat van krankzinnigheid was of wanneer hij gedwongen werd door een macht die hij niet heeft kunnen weerstaan" (Strafwetboek, 1867). Dit wil zeggen dat het een vereiste is dat de dader onmogelijk de dwang kan voorzien of vermijden en de vrije wil uitgeschakeld is. Er is geen sprake van overmacht als de dader een keuze heeft waardoor er een conflict ontstaat tussen twee belangen (De Neve, 2009).

Krankzinnigheid is een schulditsluitingsgrond. Dit betekent dus "elke geestesstoornis waardoor men de volledige controle over zijn daden verliest, ongeacht de oorsprong en de aard van deze geestestoestand, ongeacht of deze aangeboren is dan wel het van een ziekte" (Verbruggen & Verstraeten, 2007, p. 77).

2.2.2 Verstandelijke beperking

Vroeger gebruikte men de term zwakzinnigheid. Vandaag wordt de term verstandelijke beperking gebruikt. Deze beperking ontstaat tijdens de ontwikkelingsperiode voor de leeftijd van 18 jaar en wordt voornamelijk getypeerd door het hebben van een IQ minder dan 70. Daarnaast kent het individu een aantal functioneringsproblemen zoals het adaptief gedrag, ook aanpassingsproblemen genoemd, dat bij conceptuele, sociale en praktische vaardigheden tot uiting kan komen. Het gaat dan om conceptuele vaardigheden zoals taal, lezen en schrijven, geldbegrip, sociale vaardigheden zoals interpersoonlijk contact, zich houden aan geldende regels en wetten, en praktische vaardigheden zoals zich aankleden, lichaamszorg en omgaan met geld (Goethals, Maes & Verlinden, 2010; Verhulst, 2010; Casterman, 2012).

Het hebben van een lichte vorm van een verstandelijke beperking dat gepaard gaat met een gebrekkig sociaal functioneren en abnormaal agressief of ernstig onverantwoord gedrag, kan dit alsnog aanleiding geven tot internering (Verhulst, 2010).

2.2.3 Ernstige geestesstoornis

Het hebben van een ernstige geestesstoornis is het hebben van (een) ernstige psychiatrische stoornis(sen) die net anders zijn dan krankzinnigheid en zwakzinnigheid die tot abnormaal agressief of ernstig onverantwoord gedrag leiden (Casterman, 2012). In de categorie van ernstige geestesstoornis behoren de persoonlijkheidsstoornissen, mengbeelden en beelden die psychopathie (een specifieke vorm van de `antisociale persoonlijkheidsstoornis (Emsie, 2015)) oproepen en die op hun beurt leiden tot agressief gedrag. Hierin worden ook seksuele delinquenten (Casterman, 2012; Verhulst, 2010), problematische druggebruikers (Verhulst, 2010) en alcoholgebruikers (Casterman, 2012) onderverdeeld. Ernstige geestesstoornis is een verzamelnaam voor allerlei psychische aandoeningen, waardoor het moeilijk te definiëren is (Vansteenkiste, 2003; Verhulst, 2010; Casterman, 2012).

2.3 Van vrijheid naar gevangenschap

Het is niet evident om van vrijheid over te schakelen naar het leven in gevangenschap. Onderzoek heeft aangetoond dat dit een impact heeft op het individu. Gedetineerden zitten voor een bepaalde tijd in gevangenschap. Ze zijn opgesloten in een beperkte ruimte, geïsoleerd en hebben weinig bewegingsruimte. Hun identiteit wordt afgenomen en vervangen door een nummer. Dit tast hun fysieke en mentale gezondheid aan. Een aantal studies geven aan dat sport voor positieve invloeden zorgt op de fysieke en mentale gezondheid en rehabilitatie van gedetineerden (Theeboom, Haudenhuyse & Vertonghen, 2015).

Om de impact van gevangenschap te bespreken, behoort men te weten dat iedere gedetineerde gevangenschap anders ervaart. Elke gedetineerde is anders en interpreteert de situatie op zijn eigen manier. Verschillende factoren, zoals leeftijd, geslacht, tijd in gevangenschap, IQ, herhaalde opsluiting, de gevangenisinstelling etc. spelen een rol bij de beleving van gevangenschap. De gevangenis wordt hier aangehaald, omdat elke gevangenis verschilt van de ander in zake van personeel, beschikbare programma's, cultuur, mogelijkheid tot bezoek/contact, ... (Willem, 2013).

Ondanks de verschillende belevingen van gevangenschap komt Joel Harvey (2007) na onderzoek tot de conclusie dat gedetineerden, waaronder een aantal van hen psychologische behandelingen ondergaan of hebben ondergaan, zich op drie verschillende manieren moeten aanpassen: praktisch, sociaal en psychologisch. Als eerst bespreekt hij het praktische gedeelte waarmee hij doelt op het feit dat gedetineerden de regels en verschillende procedures van het regime waartoe zij horen moeten leren kennen. Het gaat dan vooral over aspecten als weten waar en hoe ze zich moeten aanmelden voor een job, educatie of sport in de gevangenis, wanneer ze mogen douchen, hoeveel geld ze mogen uitgeven, het ontvangen van bezoek, etc. Ten tweede is er de sociale aanpassing, waarbij gedetineerden zich dienen aan te passen aan het contact met het personeel en medegedetineerden. Ze moeten leren om op een geschikte, beleefde en respectvolle manier vragen te stellen aan het personeel. Ze moeten een balans leren vinden tussen afstand en nabijheid naar het personeel toe. Daarnaast moeten zij leren interageren met medegedetineerden. Deze peer interactie is een belangrijk aspect dat ook aangeleerd wordt. Er zijn normen en taal voor het interageren en integreren met de medegedetineerden (Harvey, 2007). Naast de sociale aanpassingen binnen de gevangensmuren, zijn er de sociale aanpassingen buiten de muren.

Het hebben en behouden van contacten met betekenisvolle anderen maken deel uit van het individuele sociale zelve. Dit determineerde ook de aanpassingsgevolgen, want diegene die meer steun hadden van buiten de gevangensmuren interageerden meer met het personeel en andere gedetineerden (Jiang & Winfree, 2006; Harvey, 2007).

Ten derde behoren gedetineerden zich psychologisch aan te passen aan het leven in gevangenschap. Dit proces houdt in dat individuen streven naar een cognitief, emotioneel en gedragsmatig evenwicht o.b.v. probleem-based coping en emotional-based coping. Gedetineerden moeten leren omgaan met stressvolle situaties, zowel binnen als buiten de gevangenis, op een effectieve manier, maar ook het kunnen hanteren van verschillende emoties die ze ervoeren. Daarbij komt ook het hebben van een hoge graad van zelfcontrole om gedragsmatige reacties te kunnen reguleren (Harvey, 2007).

2.4 Vrijtijdsactiviteiten en re-integratie

In het volgende deel worden de begrippen vrijtijdsactiviteiten en re-integratie kort toegelicht. Daarna wordt de voorbereiding op de vrijlating van geïnterneerden kort uitgelegd. Verder worden de mogelijke positieve invloeden belicht, waarbij de focus meer ligt op de relatie tussen vrijtijdsactiviteiten en mentale gezondheid vanwege de doelgroep en hoe deze als middel kan bijdragen aan de re-integratie.

2.4.1 Het begrip vrijtijdsactiviteiten

Vrijtijdsactiviteiten zijn activiteiten die mensen doen in hun vrije tijd. Deze activiteiten zijn voor iedereen verschillend en zijn dus niet universeel. Het zijn recreatieve activiteiten die betrokkenheid vragen en tijdrovend zijn. Bovendien hebben ze tal van voordelen voor de gezondheid, zoals het verminderen van stress, zorgen voor zingeving, bieden van verschillende ervaringen en verhogen van het empowermentsgevoel en eigenwaarde (Kowalczyk, z.d.).

Daarnaast is er aangetoond dat vrijtijdsactiviteiten en psychosociale factoren antecedenten zijn van succesvol ouder worden. Aspecten van succesvol ouder worden gaan vooraf de participatie aan vrijtijdsactiviteiten en welzijnservaring: wie succesvol leeft, blijft gezond genoeg om aan vrijtijdsbesteding te doen en op hun beurt mogelijk meer positieve psychologische gevolgen te ervaren (Paggi, Jopp & Hertzog, 2016).

2.4.2 Het begrip re-integratie

Een individu uit de maatschappij halen en na een tijd van opsluiting er opnieuw inzetten, verloopt niet altijd eenvoudig. Re-integreren in de samenleving is zowel een proces als gebeurtenis die begint vanaf een individu terugkeert naar de maatschappij (De Smedt, 2014).

Re-integratie bij geïnterneerden gebeurt pas wanneer de geïnterneerde in staat wordt geacht om zich te re-integreren in de maatschappij. Voor dit moment is de interneringsmaatregel van onbepaalde duur en hebben geïnterneerden een uitzichtloze situatie (Moens & Pauwelyn, 2012). Ondanks de onbepaalde duur van de interneringmaatregel kan een geïnterneerde op proef vrijgelaten worden. Dit wil zeggen dat de CBM kan beslissen om de geïnterneerde op proef vrij te laten voor een minimumduur van drie jaar. Hierbij kan er beslist worden of de geïnterneerde in een aangepaste instelling of bij familie/vrienden verblijft. Deze vrijlating gebeurt onder bepaalde

voorwaarden zoals zich laten behandelen door een geneesheer, regelmatig een gesprek met de justitie-assistent, etc. Deze voorwaarden zijn aangepast aan de situatie van de geïnterneerde. Eens de voorwaarden niet meer worden nageleefd of de geïnterneerde een gevaar vormt voor zichzelf of de maatschappij, kan de CBM beslissen om de geïnterneerde opnieuw op te nemen in een inrichting (Vlaamse overheid, z.d.).

Nadat de invrijheidstelling op proef voorbij is, kan een geïnterneerde de CBM vragen om de internering te beëindigen en dus definitief in vrijheid worden gesteld. Dit kan van zodra de geestesstoornis van de geïnterneerde gestabiliseerd is en er geen gevaar meer is tot het plegen van een misdrijf dat opnieuw kan resulteren in internering. De commissie kan hierbij advies vragen aan de justitie-assistent en geneesheer. Vervolgens beoordelen zij of de psychische toestand van de betrokkene voldoende is verbeterd, er geen vrees is voor misdrijf of wanbedrijf dat derden schaadt en of de voorwaarden van de proeftijd werden nageleefd. Als de commissie een aanvraag afwijst, kan de advocaat van de betrokkene in beroep gaan bij de Hoge commissie tot bescherming van de maatschappij. Ook kan dit verzoek om de zes maand vernieuwd worden (De Brusselse diensten voor justitieel welzijnswerk, z.d.; Vlaamse overheid, z.d.; Vogelaere, 2016).

2.4.3 Voorbereiding op de vrijlating

Geïnterneerden kunnen door verschillende diensten voorbereid worden op hun vrijlating. Binnen de gevangenissen in Vlaanderen zijn er multidisciplinaire zorgteams. Deze teams bestaan uit een psychiater, psycholoog, maatschappelijk assistent, ergotherapeut, psychiatrisch verpleegkundige, bewegingstherapeut en opvoeder. De zorgteams staan in voor het vaststellen, bevorderen en optimaliseren van de fysieke, psychische en sociale noden van geïnterneerden. Hierdoor probeert men geïnterneerden voor te bereiden op het leven buiten de gevangensmuren. Bij vele gevangenissen gebeurt dit op individuele wijze en in groep. Sommige gevangenissen hebben een aparte afdeling voor bepaalde groepen. De gevangenis van Turnhout, bijvoorbeeld, heeft een psychose-project voor personen met een psychotische problematiek. Hierbij proberen zij de betrokkenen voor te bereiden op een psychiatrische setting d.m.v. groepsleven, vaste dagstructuur, etc. (Dziergwa & Goyens, 2015). Daarnaast kan de CBM uitgangsvergunningen, alleen of onder begeleiding, toekennen aan geïnterneerden. Door deze verschillende modaliteiten kunnen geïnterneerden hun vrijlating voorbereiden door bijvoorbeeld het zoeken van een woonst of werk, therapie, tijd doorbrengen met het gezin, etc. (Etienne, 2011).

Sommige externe diensten zoals VDAB, De Rode Antraciet, Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs (VOCVO), Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (CGG), Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Justitieel Welzijnswerk, etc. bieden ondersteuning en begeleiding aan binnen de gevangenis. Deze diensten helpen bij de praktische uitwerking van de reclassering (de terugkeer in de maatschappij) en psychologische voorbereiding op de re-integratie in de maatschappij (Etienne, 2011; Dziergwa & Goyens, 2015).

2.5 Participatie en geïnterneerden

In dit deel wordt gekeken naar de impact van participatie aan het gevangenaanbod op gedetineerden in het algemeen, vermits iedereen die onder een gedwongen vrijheidsstraf of maatregel valt, behoort tot de groep gedetineerden (Ensie, 2017). Echter zal de focus liggen op het psychologisch deel. Nadien worden de mogelijke effecten van vrijetijdsactiviteiten op fysieke en mentale gezondheid besproken.

2.5.1 Impact van participatie aan het gevangenaanbod in detentie

Participeren of deelnemen aan het aanbod wordt door gedetineerden en personeel ervaren als het bieden van voordelen binnen de gevangenissetting zowel op individueel als cultureel niveau (Meek, 2014; Meek & Lewis, 2014).

Op individueel niveau verbeterde de kwaliteit van leven in de gevangenis doordat gedetineerden zich op een activiteit kunnen concentreren, het verlicht verveling en frustraties en het vormt eveneens een stimulans voor goed gedrag. Het deelnemen aan het aanbod vereist het steeds vertonen van goed gedrag en daarmee een nieuwe stimulans voor gedragsregulatie. Het participeren zorgt voor de ontwikkeling van adaptieve vaardigheden om te reageren op situaties met het personeel en andere gevangenen die eerder negatieve reacties zouden hebben opgeroepen. Op het niveau van gevangencultuur worden eerder bestaande barrières tussen groepen van gedetineerden verdreven, evenals de relaties tussen gedetineerden en personeel. Daarnaast verbetert het gedrag van gedetineerden (ook zij die bekend staan voor verstoring en vijandigheid) niet alleen individueel, maar ook in het algemeen binnen de gevangenis zelf (Meek, 2014; Meek & Lewis, 2014).

Uit onderzoek van Meek (2014) blijkt dat teamsporten het meest effect hebben op gedetineerden (geïnterneerden horen hier ook bij). Gedetineerden kennen, enerzijds, een bevordering in teamwork en leiderschapsvaardigheden. Anderzijds kennen zij een bevordering in hun fysieke en mentale gezondheid, eigenwaarde en zelfzekerheid. Daarnaast zorgt het participeren aan sport voor een vermindering van impulsief en agressief gedrag (Meek, 2014).

In paragraaf 2.3 wordt gezegd dat Theeboom et al. (2015) aangeven dat sport zorgt voor positieve invloeden op de fysieke en mentale gezondheid en rehabilitatie. Ook Meek (2014) heeft aangetoond dat deelname aan sport en fysieke activiteiten in detentie het sociaal, psychologisch en fysiek welzijn bevordert. Deze fysieke activiteiten zijn alle bewegingen die geproduceerd worden door skeletspieren en een verhoging veroorzaken in het energiegebruik (Meek, 2014).

Sport en fysieke activiteiten kunnen de fysieke gezondheid, van delinquenten en zij die het doorgaans moeilijk hebben om deel te nemen in de gemeenschapssetting, op een laagdrempelige manier bevorderen (Woodall, 2007). Door het regelmatig deelnemen aan lichaamsbeweging is gebleken dat er een reductie plaatsvindt van slaapproblemen zoals slapeloosheid (Elgar, 2008) en de ontwikkeling of progressie van ziekte (Ross 2013 in Meek, 2014). Evenals draagt deze deelname bij aan het algemene fysieke welzijn en het terugdringen van obesitas (Elgar 2009 in Meek, 2014). Verder adviseert het ministerie van Volksgezondheid om een element van fysieke fitheid op te nemen in de behandeling van cliënten met een psychische aandoening, omdat het algemeen erkend is dat deze fysieke activiteiten het psychische welzijn verbeteren (Penedo & Dahn, 2005).

Sport en recreatieprogramma's kunnen dus de fysieke en mentale gezondheid verbeteren (Gallant, Sherry & Nicholson, 2013).

In een steekproefonderzoek wordt aangetoond dat bewegen een positief effect heeft op psychiatrische symptomen, inclusief psychose, en een groeiend aantal onderzoeken hebben deze positieve winsten onder gevangenispopulaties gedocumenteerd (Meek, 2014). Zo bleek in een gevangenis van Noord-Amerika dat gedetineerden, die regelmatig aan activiteiten deelnamen, lagere scores hadden voor depressie, angst en stress in vergelijking met zij die dat niet deden (Buckaloo, Krug & Nelson, 2009). Een ander voorbeeld is een op sport gebaseerde interventie bij vrouwen in een gevangenis in Groot-Brittannië dat resulteerde in dezelfde bovenstaande bevindingen als het onderzoek van Meek (2014) en dat van Buckaloo et al. (2009). Sport en fysieke activiteiten kunnen leiden tot psychologische voordelen en helpen bij het betrekken van gedetineerden die met tegenzin of niet in staat zijn om deel te nemen aan traditioneel psychologisch werk (Meek, 2014). In een Australisch veldonderzoek naar de impact van sportactiviteiten op gedetineerden en de gevangenisfaciliteiten bleek ook dat sport en recreatie programma's een verbetering op het fysieke en geestelijke gezondheid kan brengen. Sport en recreatie programma's kunnen gebruikt worden als een effectief instrument om het gedrag en emoties van gedetineerden te reguleren (Gallant, Sherry & Nicholson, 2014; Meek, 2014).

3. Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van het vrijetijdsaanbod voor de geïnterneerden in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas en daarnaast de betekenis van participatie voor geïnterneerden te omschrijven. Om deze doelstellingen te kunnen bereiken, zijn er onderzoeksvragen opgesteld. De centrale onderzoeksvragen en bijhorende deelvragen zijn:

- ❖ Welk vrijetijdsaanbod is er voor geïnterneerden in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?
 - Hoe vaak kunnen geïnterneerden deelnemen?
 - Wat zijn de voorwaarden om te kunnen deelnemen aan het vrijetijdsaanbod?
- ❖ Wat betekent het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf en het re-integratieperspectief van de geïnterneerden in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?
 - Wat betekent het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf, in de gevangenis, van de geïnterneerden?
 - Wat betekent het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor de re-integratie van de geïnterneerden?

Deel 2: Data en methode

In dit deel worden als eerst de deelnemers besproken die aan het onderzoek hebben deelgenomen. Nadien wordt de algemene onderzoeksopzet en het gebruikte materiaal om de data te verzamelen, beschreven. Tenslotte wordt de manier waarop de verkregen data is geanalyseerd, besproken.

1. Deelnemers

In dit kwalitatief onderzoek werden geïnterneerden en professionelen die deel uitmaken van de zorgteams van de gevangenissen Antwerpen en Merksplas geïnterviewd. In de gevangenis van Antwerpen kwamen alle geïnterneerden uit de psychiatrische afdeling: de annex. In de gevangenis van Merksplas bestond de eerste focusgroep enkel uit deelnemers van het zorgproject die zich in de afdeling 'De Haven' bevinden. De tweede groep in Merksplas bestond uit mannen van twee verschillende paviljoenen, waarvan een paviljoen niet tot het zorgproject horen.

De interviews gebeurden in de vorm van zes focusgroepen (zie tabel 1). In elke gevangenis werden er twee focusgroepen met geïnterneerden afgenomen en één focusgroep met het zorgteam. In totaal werden er negentien geïnterneerden en negen personeelsleden van het zorgteam bevestigd. De focusgroepen van het zorgteam bestonden uit: een maatschappelijke assistent, zorgpsycholoog, opvoeder, muziektherapeut, stagiaire geestelijke gezondheidszorg agoog en psychiatrische verpleegkundigen.

Tabel 1. Overzicht respondenten focusgroepen

Focusgroep	Aantal deelnemers
Geïnterneerden gevangenis Antwerpen – Groep 1 + 2 zijn samengevoegd wegens te weinig aantal deelnemers per focusgroep	8
Zorgteam gevangenis Antwerpen	3
Geïnterneerden gevangenis Merksplas – Groep 1	6
Geïnterneerden gevangenis Merksplas – Groep 2	5
Zorgteam gevangenis Merksplas	6

De deelnemers behoorden geïnterneerd te zijn en al dan niet deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod van de gevangenis waar zij verbleven. Daarnaast was het 'instaat zijn' om deel te nemen aan een focusgroep een vereiste.

2. Algemene onderzoeksopzet (dataverzamelmethode)

Om de onderzoeksvragen in dit onderzoek te beantwoorden, is ervoor gekozen een casestudy, ook wel gevalstudie, te doen. Dit wil zeggen dat a.d.h.v. een casus een totaalbeeld wordt geschetst van wat het participeren aan het vrijetijdsaanbod binnen de gevangenis voor het verblijf en re-integratie van geïnterneerden betekent of kan betekenen.

In samenspraak met De Rode Antraciet werd beslist om de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas op te nemen in dit onderzoek. Voordat de focusgroepen plaatsvonden, werd een interviewschema en informed consent opgesteld. Het interviewschema was van semi-structureerde aard waardoor het de mogelijkheid bood de respondenten (geïnterneerden en professionelen van het zorgteam) hun betekenissen, ervaringen, motieven en belevingen af te toetsen. Het informed consent diende als een overeenkomst tussen de onderzoeker en deelnemer.

Het verzekerde de deelnemers dat alles vertrouwelijk en anoniem behandeld en verwerkt zou worden.

Op 9 maart 2017 gaf de Federaal Overheidsdienst Justitie de toelating om de interviews uit te voeren. Er werd contact opgenomen met de betrokken penitentiaire inrichtingen om een aantal data af te spreken waarop de focusgroepen konden doorgaan. Alle focusgroepen vonden plaats in de maand mei 2017.

De focusgroepen werden met een korte toelichting over het onderzoek gestart. Nadien werd het informed consent besproken en konden de deelnemers kiezen om al dan niet deel te nemen aan de focusgroep. Eens gebeurd, kon het interview beginnen waarna het werd afgesloten met een bedanking. Vanwege de gevoeligheid van mogelijke problematieken van de doelgroep werd, op vraag van de penitentiaire inrichtingen, de duur van het interview gehouden op maximaal één uur. De interviews werden op hun beurt opgenomen om de betrouwbaarheid van de verkregen data te waarborgen.

3. Materiaal

Er werd gebruik gemaakt van 2 semi-gestructureerde interviewschema's die als leidraad diende tijdens de focusgroepen. Één interviewschema werd gebruikt voor de geïnterneerden en één voor het zorgteam. Beide interviewschema's werden op elkaar afgestemd en opgedeeld in twee delen: (1) het vrijetijdsaanbod en (2) participatie aan het vrijetijdsaanbod en betekenis.

In het eerste deel werd er vooral getoetst naar: wat vrijetijdsactiviteiten zijn, de voorkeur van activiteiten, motieven van deelname, wat voor hen een ideaal vrijetijdsactiviteit zou zijn, etc. In het tweede deel werd er gekeken naar de specifieke betekenis van het participeren aan het vrijetijdsaanbod. Dit werd opgedeeld in enerzijds de betekenis voor het verblijf en anderzijds de betekenis voor de re-integratie.

Het interviewschema van het zorgteam werd gebruikt als een deskundig perspectief op geïnterneerden, vrijetijdsaanbod en hun mogelijke ervaringen hieromtrent. Het interviewschema van de geïnterneerden was gericht op het persoonlijk perspectief van hun mogelijke deelname aan het vrijetijdsaanbod.

4. Analyseprocedure

In dit kwalitatief onderzoek werden alle focusgroepen opgenomen. Dit zorgde voor de mogelijkheid om nadien alle interviews letterlijk te transcriberen. Van zodra alle interviews getranscribeerd waren, werd de verkregen data thematisch geanalyseerd m.b.v. het analyseprogramma MaxQDA.

Aan de hand van de onderzoeksvragen en het interviewschema werd een labellijst opgesteld die als basis diende voor de analyse. De labellijst bestaat uit zes hoofdlabellen, namelijk de betekenis van vrijetijd, het vrijetijdsaanbod, voorwaarden van participatie, redenen van participatie, betekenis voor het verblijf en betekenis voor de re-integratie.

De antwoorden van de deelnemers werden gelabeld, gesorteerd en geanalyseerd. Naarmate de analyse afgelopen was, konden de labels omgezet worden naar resultaten en een mogelijk beeld vormen.

Deel 3: Resultaten

In dit deel worden de resultaten van de focusgroepen weergegeven. Als eerst wordt er meegedeeld wat vrijetijdsactiviteiten voor de deelnemers in het algemeen betekent. Nadien wordt het vrijetijdsaanbod beschreven. Verder worden ook de organisatie van activiteiten en mogelijke knelpunten beschreven. Ten slotte wordt de participatie aan het vrijetijdsaanbod en wat dit voor de geïnterneerden betekent, besproken.

1. Betekenis van vrijetijdsactiviteiten

Professionelen van het zorgteam geven aan dat vrijetijd in de gevangenis een contradictie is. Het is niet hetzelfde als vrijetijd buiten de gevangensmuren. Het woordje vrij mag eerder weggelaten worden. Hier gaan de geïnterneerden verder op in en menen dat er wel tijd is, maar vrij is die niet. Verder vertellen de professionelen dat vrijetijdsbesteding binnen de gevangensmuren samenvalt met dagbesteding. Er worden activiteiten voorzien om het verblijf aangenamer te maken en toch in andere ruimtes samen te komen.

Uit de focusgroepen blijkt dat vrijetijdsactiviteiten voor zowel het zorgteam als geïnterneerden hetzelfde betekent, nl.: een activiteit dat je graag doet waarmee je uw vrije tijd kunt opvullen. Daarnaast is het ontspanning, bezig zijn, rust vinden bij jezelf, je gedachten verzetten, zelf beslissen wat je wil doen, ... een belangrijke factor.

Al behoren vrijetijdsactiviteiten ontspannen te zijn, brengen deze voor sommige geïnterneerden stress met zich mee door bijkomende prikkels, mogelijke conflicten en het gevoel geobserveerd te worden.

Het zou voor het ontspannen moeten zijn, maar hier brengt dat meestal meer stress op. Ik heb altijd dat gevoel dat wij geobserveerd worden. Ik doe graag mee aan de therapieën [activiteiten], maar soms kom ik gewoon niet, omdat ik gewoon het gevoel heb dat ik geobserveerd word en dat dat gemeld wordt voor in het verslag of zo alé. En dat is, heeft niets met mijn achterdochtigheid te maken eh. Dat is zo. (Geïnterneerde, gevangenis Antwerpen)

2. Vrijetijdsaanbod

In beide gevangenissen is het vrijetijdsaanbod gevarieerd. In Antwerpen zijn er creatieve activiteiten, alsook crea-activiteiten genoemd, bewegingsactiviteiten en expressiegroepen. De crea-activiteiten bestaan uit activiteiten zoals tekenen, knutselen, koken, etc. Onder de bewegingsactiviteiten vallen de sportactiviteiten zoals fitness, de wandeling, basketbal, volleybal, voetbal, badminton, yoga, tai-chi, etc. Soms wordt er een voetbaltornooi georganiseerd waaraan geïnterneerden kunnen deelnemen door zichzelf in te schrijven bij de begeleiders. De expressieve groepen focussen zich vooral op de beeldende kunst zoals dans en drama. Alle activiteiten worden wekelijks georganiseerd en geïnterneerden kunnen iedere dag vrijblijvend deelnemen.

Geïnterneerden kunnen op hun beurt ook wekelijks deelnemen aan de spellenmiddag, waarbij men in groep kan meedoen aan gezelschapsspelen. Deze gezelschapsspelen kunnen ook uitgeleend worden indien dit gewenst is.

Verder bestaat het vrijetijdsaanbod ook uit gespreksgroepen, nl.: een praatgroep en een bewonersgroep. De praatgroep is een soort discussiegroep waarbij geïnterneerden worden uitgenodigd om mee te discussiëren over de actualiteit of andere onderwerpen. Zo'n gespreksgroep wordt vier of vijf keer per week georganiseerd met telkens een andere invulling. De bewonersgroep is een plek waarin geïnterneerden kunnen vertellen wat ze al dan niet anders of meer willen op de afdeling. Dit soort groepen worden om de twee weken gehouden. Voor zij die een groepsactiviteit niet aankunnen, is er een alternatief. Zij kunnen, bijvoorbeeld, deelnemen aan receptieve muziektherapie, waarbij ze individueel met de muziektherapeut rond muziek werken.

Het vrijetijdsaanbod van de gevangenis in Merksplas komt overeen met het vrijetijdsaanbod van de gevangenis in Antwerpen. Ook zij hebben crea-activiteiten, spellenmiddagen, discussiegroepen rond actua en sportactiviteiten zoals fitness, voetbal, ping pong, mindfulness, Daarnaast hebben zij ook nog het aanbod van Justitiële welzijnswerk en De Rode Antraciet.

Echter verschilt het aanbod binnen de gevangenis van Merksplas zelf van paviljoen tot paviljoen. Geïnterneerden die een grotere zorgnood hebben, kwetsbaarder zijn dan andere geïnterneerden en een Vlaams Fonds nummer hebben, zitten in het zorgproject. Dit zorgproject biedt een extra aanbod bovenop het reguliere aanbod. Zij die redelijk voor zichzelf kunnen zorgen en hierdoor niet in het zorgproject zitten, melden dat zij veel minder vrijetijdsaanbod krijgen in vergelijking met de geïnterneerden uit het zorgproject. Ze kunnen gebruik maken van de bibliotheek, een gezelschapsspel uitlenen, fitnessstoestellen op de wandeling gebruiken, opleidingen volgen, etc., maar vinden dat zij ongelijke kansen krijgen.

Vroeger waren er zo voetbaltornooien, maar sinds dat die opstand is gebeurd [7 mei 2016], is er geen voetbal. Niks... En nu heb ik ook wel gezien dat de veroordeelden twee kegeltjes krijgen en een bal. Maar wij... Alé... Die veroordeelden krijgen meer dan ons terwijl wij zijn patiënten. (Geïnterneerde, gevangenis Merksplas)

3. Het organiseren van activiteiten

Bij het organiseren van activiteiten staat veiligheid, volgens het zorgteam, op de eerste plaats. Het is belangrijk dat de veiligheid steeds gewaarborgd wordt om problemen te voorkomen. Een psychiatrisch verpleegkundige geeft een voorbeeld van een manier hoe men de veiligheid kan bewaren:

Als we met een grotere groep zijn, moet er bijvoorbeeld meer begeleiding mee. Als we bewegingen maken buiten het paviljoen dan moet er altijd gekeken worden of dat al diegenen die meegaan een vrijgeleide kaartje hebben. Zo niet, dan moet er eventueel een cipier mee, zeg maar, om die beweging te maken naar een ander paviljoen. Je moet altijd melden waar we naartoe gaan, bij de overste dan, waar we zitten, wie der mee zijn met de activiteiten. (Psychiatrisch verpleegkundige, gevangenis Merksplas)

Ook zijn er andere voorbeelden zoals het tellen van het materiaal na een tekenles of werkdag.

Daarnaast is het belangrijk bij het organiseren van activiteiten dat er rekening wordt gehouden met de samenstelling van de groep. Het zorgteam meent dat sommige geïnterneerden heel prikkelgevoelig zijn, waardoor ze niet altijd aan drukkere activiteiten kunnen meedoen. Op dat

moment is het belangrijk om dit duidelijk van tevoren mee te delen of juist voor die mensen een andere activiteit voorzien met een rustigere groep bijvoorbeeld. Daarbij probeert men een groepsgevoel te creëren zodat de groeps sfeer positief is en het verblijf aangenamer. Dit zorgt volgens hen voor positieve relaties tussen geïnterneerden onderling en met de professionelen van het zorgteam. Verder merken de zorgteams dat het nodig is om steeds een duidelijk structuur en afspraken te maken. Zo probeert men bijvoorbeeld in beide gevangenissen de deelnemers een heel uur bij een activiteit te houden, maar als iemand het niet ziet zitten of het gaat niet goed dan wordt deze weggestuurd of gaat deze vanzelf weg. Daarnaast wordt er halfweg een activiteit een moment voorzien waarop men de mogelijkheid heeft om al dan niet terug naar de cel te gaan. Buiten deze afgesproken momenten is dit niet mogelijk tenzij dit vanuit de begeleiding wordt beslist. Hierbij is het volgens de professionelen ook belangrijk om een open houding te hebben en de activiteiten zo vrijblijvend mogelijk te houden. Dit heeft dan ook een invloed op de veiligheid.

Door een open houding te hebben en door de vrijblijvendheid... Ze kiezen ervoor om te komen waardoor dat er... dat creëert zelf al een soort veiligheid. Want als ze zich niet goed voelen dan gaan ze niet komen. Dan beslissen ze zelf 'ik blijf op mijn cel, want het gaat niet goed op dit moment'. Dus de keren dat het uiteindelijk toch wat misloopt tijdens een activiteit zijn daardoor beperkt. (Opvoeder, gevangenis Antwerpen)

3.1 Knelpunten bij het organiseren

Een aantal knelpunten waarop de zorgteams botsen is niet per se gerelateerd aan de doelgroep waarmee zij in aanraking komen, maar eerder contextueel.

Door de penitentiaire setting waarin de zorgteams werken, zijn ze vaak beperkt in de organisatie van hun activiteiten. Zo wordt bijvoorbeeld door de gesloten omgeving, de creativiteit waarmee ze wensen te werken geslonken, is het moeilijk om naar de voetbalpleinen te gaan, omdat niet iedereen een goedkeuring krijgt en is er ook niet veel budget om mee te werken.

Ook dat de deuren eigenlijk altijd op slot zijn eh. Dus het is ook niet zo dat je hier een gang hebt waar deuren open staan, waardoor je mensen eigenlijk de vrijheid kunt geven van 'kom naar de activiteit' of 'ga terug naar je cel als je wil' hé. Het is of meedoen of niet meedoen. Dus er is geen keuze, zeg maar, om een activiteit te organiseren op het einde van de gang en dat de mensen dan zelf beslissen of ze wel of niet komen. Want die deuren moeten altijd gesloten zijn. Dat is de grootste beperking die er kan zijn, ja. Alles zit altijd op slot. (Psychiatrisch verpleegkundige, gevangenis Merksplas)

4. Bekendmaking van activiteiten

De bekendmaking van de activiteiten gebeurt vaak via een poster of flyer. Toch moet er rekening gehouden worden met de mensen die niet kunnen lezen, schrijven of een andere taal spreken. Voor het zorgteam van Merksplas dat instaat voor geïnterneerden van het zorgproject is de bekendmaking voor al hun deelnemers makkelijk. Zij zitten op dezelfde gang als de geïnterneerden en kunnen hen mondeling aanspreken en vragen of ze meedoen. Voor de geïnterneerden die niet tot het zorgproject horen en/of niet kunnen lezen of schrijven, is dit anders. Zij behoren een rapportkaartje te schrijven om hun in te schrijven, maar als zij dit niet kunnen dan stopt het daar.

Uit de focusgroepen met het zorgteam blijkt dat de sterkte van een gevangenis een rol kan spelen in de bekendmaking van de activiteiten. Hoe sterk een gevangenis is en de inzet op samenlevingsopbouw in de gevangenis kan een groot verschil maken. Het afbreken van de weerstand dat mensen met elkaar verbindt en hen dan opnieuw proberen samen te brengen door een groot of klein evenement is zeer moeilijk. Binnen de zorg merken professionals dat hoe sterker de groep onderling is, hoe meer ze elkaar gaan motiveren.

Daar zie ik dan soms de Vlaamse gemeenschap op botsen. Die werken dan met die flyers en posters, maar als heel dat samenleefweefsel kapot gemaakt is in een gevangenis dan werkt zo'n folder bitter weinig. En dan zie ik er soms frustraties van 'gho we hebben er zoveel energie ingestoken en dan komt er maar vier man op af. Hoe kan dat nu?' Terwijl als ge, dat is ons ervaring van uit de zorg, investeert, een half jaar of een jaar, in dat samenleven en moet ge zeggen 'nee, niet allemaal tegelijkertijd.' (Zorgpsycholoog, gevangenis Merksplas)

5. Voorwaarden van participatie aan activiteiten

Er zijn niet veel voorwaarden waaraan geïnterneerden moeten voldoen om deel te nemen aan de activiteiten. Bij sommige activiteiten wordt iedereen gevraagd en dient men niet veel te doen. Bij de meeste activiteiten behoort men zich op voorhand in te schrijven. Geïnterneerden behoren dan zelf te beslissen en initiatief te nemen om zich in te schrijven voor de activiteiten. Dit kan mondeling gebeuren of d.m.v. een rapportkaartje. Als men dan op de lijst staat dan wordt men geroepen. Geïnterneerden die willen deelnemen aan het zorgproject, behoren kwetsbaar te zijn, een Vlaams Fonds nummer te hebben en het moeilijk te hebben om deel te nemen aan het reguliere aanbod.

Daarnaast is de voorwaarde dat men ofwel meedoet ofwel niet. Wanneer men beslist om deel te nemen dan is het zo dat men ook moet blijven. Als men eerder terug naar de kamer wil dan kan dit, zoals eerder vermeldt, op de afgesproken momenten. Deze momenten verschillen van een halfuur of een kwartier na de start van een activiteit. Als men beslist om niet te komen, dan kan men halverwege niet aansluiten.

6. Participatie aan het vrijetijdsaanbod en de betekenis ervan voor geïnterneerden

Vandaag zegt er iemand die deelneemt 'het was wel druk vandaag eh', omdat er één bij was die een beetje te druk was. 'Ik ben dat niet meer gewend', zegt hij. En hoe lang is die hier? Twee maanden. Zie? Hoe dat dat een effect heeft. Dat opgesloten zijn. (Maatschappelijk assistent, gevangenis Antwerpen)

Een psychiatrische verpleegkundige van de gevangenis van Merksplas haalt aan dat detentie schade kan veroorzaken bij de persoon in kwestie. De kans dat iemand zich isoleert of vereenzaamd is er. Door de opsluiting breekt de verbinding tussen mensen af, waardoor men passief kan worden. Men is bepaalde zaken niet meer gewoon zoals het betalen aan een kassa, kiezen van een menu, gsm-gebruik en het internet. Aan de hand van vrijetijdsactiviteiten probeert men de detentieschade in te perken, zoals hieronder verwoord door de zorgpsycholoog van de gevangenis van Merksplas:

Ik heb het idee dat... Detentie heeft de neiging om identiteit wat uit te wissen. Ge krijgt een nummer, ge krijgt een uniform en al die dingen. En via vrijetijd zie ik mensen weer stukjes van hun oude identiteit, ja ofwel bewaren ofwel weer opnemen. Die weer beginnen schaken en plotseling blijkt dat een goeie schaker te zijn, waar ge dat niet van zou denken. Of die boeken beginnen lezen, dat ik in de gesprekken merk van 'ah ja die leest eigenlijk wel interessante dingen of die vraagt daar dingen'. Zo zie je weer iets, dingen opbouwen. (Zorgpsycholoog, gevangenis Merksplas)

De vrijetijdsactiviteiten waaraan de geïnterneerden het meest deelnemen verschillen van persoon tot persoon. Een groot deel verkiest de sport- en crea-activiteiten. Aangezien de geïnterneerden hun dag merendeels doorbrengen binnen de gevangensmuren, gaat hun interesse vooral uit naar al dan niet actieve/intensieve activiteiten die in de openlucht, en dus buiten, gebeuren. Voorbeelden hiervan zijn voetbal, basketbal, volleybal, wandeling, ...

Voor geïnterneerden die wel deelnemen aan het vrijetijdsaanbod, is buiten zijn of uit de cel komen één van de meest voorkomende redenen waarom men deelneemt. Geïnterneerden zijn van mening dat het beter is om deel te nemen aan activiteiten dan een hele dag op een bed te liggen.

Ik vind dat ook beter dat hier activiteit is. Dan is er ook minder agressie bij de mensen. Want ik denk dat als er geen activiteiten zijn... Ik denk dat ik gewoon zot word. En ik denk dat dat toch bij de meesten is. (Geïnterneerde, gevangenis Merksplas)

Voor anderen voelt het aan alsof ze geen keus hebben. Als ze niet meedoen dan zitten ze een hele dag op de cel en dat wil men niet. Toch zijn er een aantal deelnemers die aan het vrijetijdsaanbod participeren, omdat zij het graag doen en het plezierig is.

Een andere reden voor het participeren, dat meerdere keren aan bod kwam, is het onder de mensen zijn. Door het hebben van sociale contacten binnen de gevangensmuren voelen geïnterneerden zich niet alleen. Ze kunnen af en toe eens in dialoog treden met medebewoners die in hetzelfde schuitje zitten. Daarnaast vinden zij het belangrijk om deze contacten/gezelschappen te hebben, omdat men niet eenzaam of geïsoleerd wil zijn.

Verder neemt men deel om te ontspannen, gedachten te verzetten, de sleur te breken, zich uit te leven, de tijd te verdrijven, rustig te worden, stress te verminderen en zich waardig voelen door iets te kunnen. Of omdat het simpelweg leuk is.

Een minderheid van de geïnterneerden verkiest om niet deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod, omdat zij de voorkeur geven aan praktische activiteiten die hen een vergoeding opleveren zoals werken, poetsen, naai- en herstellingswerken, opleiding, Alsook zijn er een aantal die niet deelnemen, vanwege het gevoel dat zij niet echt een vrijetijdsaanbod hebben. Het is al vaker gebeurd dat als zij zich inschrijven voor een activiteit met een x aantal plaatsen, zij dan niet geselecteerd worden.

6.1 Betekenis van participatie aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf van geïnterneerden

Zoals eerder vermeldt, blijkt uit de focusgroepen van de geïnterneerden dat het participeren aan het vrijetijdsaanbod het verblijf inderdaad aangenaamer maakt, al blijft het voor velen nog altijd

frustrerend. Het zorgt voor ontspanning, waarbij men af en toe ook eens het hart kan luchten bij elkaar. Daarnaast leert men mensen kennen die op hun beurt elkaar kunnen motiveren om toch naar een activiteit te komen en niet steeds in de cel te zitten.

Hoewel het vrijetijdsaanbod het verblijf iets aangenamer maakt, wordt het na een tijd voor sommigen eentonig. "Het aanbod is gevarieerd genoeg, maar ge kunt niet voor elke aanbod interesse hebben eh. Het is wel een bezigheid, maar het helpt niet vooruit. Maar op laatste duur, als ge te lang hier zit dan wordt dat eentonig." (Geïnterneerde, gevangenis Antwerpen).

Toch is men blij dat het aanbod er is en zij hier vrijblijvend aan kunnen deelnemen.

6.2 Betekenis van participatie aan het vrijetijdsaanbod voor de re-integratie van geïnterneerden

Volgens sommige geïnterneerden betekent het deelnemen aan de vrijetijdsactiviteiten voor hun re-integratie, het leren van sociale en praktische vaardigheden zoals huishoudelijke taken. Daarbij vermelden de professionelen dat de activiteiten vooral gericht zijn op het groepsgebeuren en niet het doel hebben de re-integratie te vergemakkelijken.

Bovendien is het re-integratie voor geïnterneerden sowieso een zeer complexe materie, omdat ze niet per definitie re-integreren in de klassieke zin van het woord. Ge hebt een heel kleine groep die re-integreert in de long stay. En dan kun je al gaan zeggen, is dat wel re-integratie want die blijven voor de rest van hun leven in een beveiligde, weliswaar, zorgende en humane omgeving, maar niet met heel veel vrijheden. Ge kunt het wel beschouwen als re-integratie, want ze zitten in de maatschappij met maximale deelname, maar voor een heel kleine groep is dat beperkt. De andere groep, een zeer grote groep, zal jarenlang begeleid worden en is dat integratie? (Zorgpsycholoog, gevangenis Merksplas)

Het zorgteam van zowel Antwerpen als Merksplas proberen in de gevangenis de werking van een psychiatrische inrichting na te bootsen om de geïnterneerden hierop voor te bereiden.

In de focusgroepen van de geïnterneerden zijn velen grotendeels van mening dat er niet aan re-integratie wordt gedaan. Er worden naar hun mening weinig activiteiten georganiseerd die hen vooruit helpen. "Die moeten ook activiteiten om ons probleem naar buiten toe te werken en daar wordt niets aan gedaan. Verstaat ge?" (Geïnterneerde, gevangenis Antwerpen). Toch vinden een aantal dat de activiteiten hen wel iets bij brengen. Ze leren sociale vaardigheden, omgaan met eigen gevoelens en anderen, zelfstandig worden, veranderingen in de maatschappij, iets nieuws knutselen, Een voorbeeld van het omgaan met eigen gevoelens, is het moment wanneer iemand opgejaagd of gefrustreerd is. Men heeft geleerd om zich even te verwijderen van een stressvolle situatie en dan op bed te liggen om te luisteren naar rustige en/of klassieke muziek. Na een uurtje is men volledig rustig en kan men weer verder.

Aangezien vele activiteiten in groep gebeuren, leren velen omgaan met anderen, spelregels en afspraken die gemaakt worden. Het zelfstandig worden slaat op het verantwoordelijk zijn in bepaalde situaties en de praktische vaardigheden zoals leren opvouwen, knopen aannaaien, vuile en propere was onderhouden, de cel schoonmaken,

Voor de veranderingen in de maatschappij zijn er de discussiegroepen waarbij actualiteit aan bod komt en de individuele begeleidingen (IB). Op deze manieren komen ze te weten wat er al dan niet veranderd is in de maatschappij.

Als ge IB hebt. Ge ga buiten. De wereld verandert elk jaar. Dus ge ziet de veranderingen. Ge zegt 'ah ja dat en dat is moderner geworden'. Ge ga winkelen in de winkel, ja dat is ook allemaal veranderd tegen vroeger. Ik vind dat het helpt ja. Om buiten te geraken ja. (Geïnterneerde, gevangenis Merksplas)

Ondanks de bijdragen die de activiteiten hen opleveren, blijft de meerderheid vinden dat er weinig tot niets wordt gedaan aan re-integratie. "Ale er is hier te weinig mobiliteit, mogelijkheden om de mensen te rehabiliseren in de maatschappij." (Geïnterneerde, gevangenis Antwerpen).

Deel 4: Discussie en conclusie

1. Bespreking

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van het vrijetijdsaanbod voor geïnterneerden in de gevangnissen van Antwerpen en Merksplas. Daarnaast wordt er gekeken naar de betekenis, ervaringen en motieven van participatie voor hun verblijf en re-integratie.

Volgens Theeboom et al. (2015) is het niet evident om van vrijheid over te schakelen naar het leven in gevangenschap. Er wordt aangetoond dat deze overschakeling een impact heeft op het individu. Ook dit onderzoek toont de impact van detentie op een individu aan. Geïnterneerden kunnen soms drukte niet meer aan, vereenzamen en/of isoleren zichzelf. Ook volgens Harvey (2007) behoren gedetineerden zich praktisch, sociaal en psychologisch aan te passen. Eens men in de gevangenis zit, moet men zich gedragen naar het aanwezige regime. Er wordt gezegd wanneer men mag douchen, hoeveel geld ze mogen uitgeven, het ontvangen van bezoek, etc. Daarnaast behoren ze op een beleefde en respectvolle manier om te gaan met anderen en het contact buiten de gevangensmuren te behouden. Men moet zich aanpassen aan het leven in gevangenschap en dat gaat niet altijd zo vlot. Uit de focusgroepen blijkt dat de geïnterneerden vooral volgens een bepaalde structuur de dag doorbrengen. Het vrije aan de tijd die ze in de gevangenis spenderen, verdwijnt. Er wordt gezegd dat er voor hen wordt beslist wat en wanneer ze iets mogen doen.

Om deze gevolgen van detentie tegen te gaan, is er een vrijetijdsaanbod waaraan geïnterneerden kunnen deelnemen. Het vrijetijdsaanbod is erg gevarieerd, gaande van sport- en creatieve activiteiten tot discussiegroepen. Uit dit onderzoek is gebleken dat het belangrijk is dat als men deze activiteiten organiseert men een duidelijke structuur en afspraken maakt. Daarbij is het ook belangrijk dat men rekening houdt met de groepssamenstelling vanwege de prikkelgevoeligheid van sommige geïnterneerden. Door deze prikkelgevoeligheid kunnen niet alle geïnterneerden tegen te drukke activiteiten en is het nodig om dus een gevarieerd aanbod aan te bieden.

Meek (2014) toont aan dat sport en fysieke activiteiten in detentie het sociale, psychologische en fysieke welzijn bevorderden. Uit de focusgroepen blijkt dat de meeste geïnterneerden vooral deelnemen aan actieve en/of intensieve sportactiviteiten. Zij verkiezen sport omwille van de mogelijkheid zich volledig te kunnen uitleven. Op die manier kunnen ze ontspannen en vermindert het stressgehalte. Deze vermindering van stress blijkt ook uit een onderzoek in Noord-Amerika van Buckaloo et al. (2009). Dit onderzoek toont aan dat gedetineerden die regelmatig deelnamen aan activiteiten, minder scores op depressie, angst en stress t.o.v. zij die niet meededen. Uit een ander onderzoek, het Australisch onderzoek van Gallant et al. (2014), is men tot de conclusie gekomen dat sport en recreatie programma's een verbetering op de fysieke en geestelijke gezondheid kunnen brengen. Daarnaast zijn deze sport en recreatie programma's een effectief instrument om het gedrag en emoties van gedetineerden te reguleren. De geïnterneerden in dit onderzoek geven deze regulatie ook aan.

Verder wordt er ook gekozen voor activiteiten die in groep gebeuren. Zo komt men in contact met andere geïnterneerden en hebben ze op die manier een vorm van sociaal contact. Volgens de geïnterneerden onthoudt het deelnemen aan het vrijetijdsaanbod hen van het "zot" worden en maakt het hen beter.

Ook Meek (2014) gaf aan dat teamsporten het meest effect hebben op gedetineerden. Enerzijds, door de bevordering in teamwork en leiderschapsvaardigheden die zij kennen. Anderzijds, kennen zij een bevordering in hun fysieke en mentale gezondheid, eigenwaarde en zelfzekerheid. Daarnaast is in het onderzoek van Meek (2014) aangetoond dat het participeren aan sport voor een vermindering van impulsief en agressief gedrag zorgde. Dit blijkt ook uit dit onderzoek. Hoe meer geïnterneerden deelnemen aan de activiteiten en bezig zijn, hoe minder men agressief en gestrest is. Dit wordt gelinkt aan het feit dat zij zich kunnen uitleven in bepaalde activiteiten of juist tot rust kunnen komen in andere activiteiten. Voor hen maakt dit het verblijf aangenamer en dragelijker.

Dat is ook waarnaar het zorgteam streeft. Het zorgteam organiseert activiteiten om het verblijf aangenamer te maken. Daarbij worden er vooral groepsactiviteiten georganiseerd. Zoals eerder gezegd, hebben teamsporten het meest effect. Uit dit onderzoek blijkt dat het zorgteam o.b.v. deze groepsactiviteiten een soort groepsgevoel wil creëren. Dit wordt gedaan om een soort van samenlevingsgevoel te creëren binnen de gevangenis. Volgens de professionelen van het zorgteam zorgt dit voor steun, contacten en motivatie. Door deze groepsactiviteiten hebben geïnterneerden toch nog sociale contacten en helpt dit bij het voorkomen van vereenzaming en isolatie zoals dat hierboven is vermeld.

Wat betreft de re-integratie gebeurt deze pas wanneer de geïnterneerde in staat wordt geacht om zich te re-integreren in de maatschappij. Voor dit moment is de interneringsmaatregel van onbepaalde duur en hebben geïnterneerden een uitzichtloze situatie (Moens & Pauwelyn, 2012). Dit blijkt uit de focusgroepen ook te zijn. Vaak wordt er slechts een kleine groep als in staat geacht om te re-integreren. Bij de andere grote groep is dit niet het geval en zij blijven voor een lange tijd in internering. Tijdens de internering wordt er op een andere manier dan de klassieke manier aan re-integratie gedaan. Zo wordt er gezegd dat men in de gevangenissen de werking van een psychiatrische inrichting zoveel mogelijk probeert na te bootsen. Bij deze nabootsing worden er ook activiteiten gebruikt die hen praktische en sociale vaardigheden aanleren zoals huishoudelijke taken, omgaan met anderen, omgaan met regels en afspraken, etc. Dit zou de overgang van de gevangenis naar een psychiatrische inrichting vergemakkelijken en zijn de geïnterneerden voorbereid op de werking in desbetreffende inrichting.

2. Beperkingen eigen onderzoek

De beperkingen van dit onderzoek zijn vooral gericht op het type onderzoek en de deelnemers. Er moet in acht worden genomen dat dit een kwalitatief onderzoek is dat gebaseerd is op een gevalstudie waarbij slechts negentien geïnterneerden en negen personeelsleden deelnamen. Dit wil zeggen dat men, omwille hiervan, de resultaten niet kan generaliseren. Daarnaast namen enkel de geïnterneerden deel die in staat waren om deel te nemen aan een focusgroep en die deelnamen aan het vrijetijdsaanbod. Alsook waren er enkel drie geïnterneerden die helemaal niet deelnamen aan het vrijetijdsaanbod. Één focusgroep zou oorspronkelijk gaan over het radioproject 'Radio Begijnenstraat', maar door een gebrek aan voldoende deelnemers van dat project, is die focusgroep zoals de anderen afgenomen. 'Radio Begijnenstraat' is een audioproject dat werd opgestart om geïnterneerden aan het woord te laten. Geïnterneerden gebruiken dit als uitlaatklep en delen zowel muziek als hun levensverhalen mee. Tijdens de focusgroepen van de

geïnterneerden waren er heel wat klachten en frustraties. Hierdoor was het soms moeilijk om hen bij het onderwerp te houden.

Verder is het belangrijk om te weten dat elke gevangenis anders is en dus de deelnemers in de gevangenis van Merksplas van verschillende paviljoenen kwamen. In de gevangenis van Antwerpen kwamen alle geïnterneerden van één afdeling en was er onderling niet veel verschil wat betreft het vrijetijdsaanbod.

3. Aanbevelingen verder onderzoek

Voor verder onderzoek zou het interessant zijn om na te gaan waarom er in één gevangenis een verschillend vrijetijdsaanbod is voor geïnterneerden in verschillende paviljoenen. Bij één specifieke focusgroep bleek dat zij haast geen vrijetijdsaanbod hebben in vergelijking met andere geïnterneerden. Uit de focusgroepen met de geïnterneerden blijkt dat er heel wat frustraties en klachten zijn over ongelijke kansen, de organisatie, communicatie en de werking binnen de gevangenis. Onderzoek naar gelijkheid en ongelijkheid van geïnterneerden zou een antwoord kunnen bieden waarom de één meer krijgt dan de ander. Dit zou voor meer duidelijkheid en minder frustraties en klachten zorgen. Een volgende aanbeveling is dat men specifiek gaat kijken naar concrete participatieprojecten en deze te evalueren. Verder lijkt een onderzoek naar de overgang van de gevangenis naar een psychiatrische inrichting een interessant gegeven. Dit zou een beter beeld bieden op de meerwaarde van het nabootsen van de psychiatrische werking in de gevangenis.

4. Praktische en beleidsaanbevelingen

4.1 Hetzelfde vrijetijdsaanbod voor iedereen

Geïnterneerden en gedetineerden horen door de gangen dat de één soms meer mag dan de ander. Dit zorgt voor ongenoegen en onbegrip waarom iemand meer krijgt. Om deze ongenoegen te vermijden, is het hebben van eenzelfde vrijetijdsaanbod voor iedereen een oplossing. De geïnterneerden van het zorgproject worden gezien als kwetsbaarder dan de anderen en krijgen bijvoorbeeld meer zorg aangeboden. Dit wekt bij andere geïnterneerden frustraties op, omdat ook zij die zorg willen. Het bieden van gelijke middelen, activiteiten, ... zouden de frustraties minderen.

4.2 Bekendmaking van activiteiten

Het bekend maken van activiteiten zoals tornooien, bingo, etc. komen niet altijd terecht bij iedereen. Er worden slechts een aantal flyers uitgeprint en willekeurig bedeed. Dit zorgt ervoor dat sommigen die graag hadden meegedaan zich te laat inschrijven.

Het plaatsen van een flyer-kiosk, bijvoorbeeld een tafel aan het bureau van de penitentiaire beampte, waarop alle flyers en brochures liggen, zou een oplossing kunnen zijn. Op die manier kunnen de geïnterneerden flyers nemen die voor hen interessant lijken.

Een andere optie is dat er iemand van de geïnterneerden aangesteld wordt om op de hoogte te blijven van alle activiteiten die wekelijks georganiseerd worden. Zo kunnen andere geïnterneerden bij die persoon terecht met vragen rond de activiteiten.

4.3 Om de x aantal maanden een groepsuitstap organiseren

Vele geïnterneerden verlangen ernaar om eens een uitstap te maken naar bijvoorbeeld de zoo. Het zou misschien interessant zijn om hier rond iets te doen. Voor zij die zich een lange periode goed gedragen en zich aan de afspraken en regels houden, zouden beloond kunnen worden om onder begeleiding naar de zoo te gaan met een groep van maximum vijf geïnterneerden. Deze behoren zich allemaal aan de voorwaarden te houden vooraleer ze op uitstap kunnen. Om iedereen de kans te geven, kan elk individu slechts één keer per jaar meegaan op uitstap. Zo zijn er telkens vijf nieuwe geïnterneerden die op uitstap kunnen. Dit is niet altijd even evident gezien niet iedereen een uitgangspersmissie kan krijgen, maar alsnog zou er hierop ingezet kunnen worden om dit mogelijk te maken.

4.4 Duidelijkere motivatie bij het weigeren van een verzoek

Bij het sturen van rapportbriefjes krijgen de geïnterneerden soms een negatief en vaag antwoord terug. Die motivering die erbij wordt gegeven zorgt soms voor meer vragen en verwarring. Het geven van een duidelijke en specifieke reden, zal deze vragen en verwarringen doen verdwijnen.

5. Conclusie

Vrijetijd in de gevangenis is anders dan vrijetijd buiten de muren. Het woordje vrij mag men in dit geval weglaten. Geïnterneerden zijn niet volledig vrij in het kiezen van wat ze willen doen als vrijetijdsinvulling. Er wordt een aanbod aangeboden en daaruit behoren zij te kiezen of ze al dan niet willen deelnemen. De gevangenissen Antwerpen en Merksplas hebben een gevarieerd vrijetijdsaanbod die toch kan verschillen naargelang de afdeling. Het vrijetijdsaanbod bestaat uit een variatie van sport-, crea-activiteiten en gespreksgroepen. De sportactiviteiten bestaan bijvoorbeeld uit fitness, tai-chi, voetbal, basketbal, volleybal, etc. De crea-activiteiten bestaan uit tekenen, muziek, koken, drama, etc. Geïnterneerden hebben de voorkeur voor sportactiviteiten, waarbij ze zichzelf volledig kunnen uitleven. Daarnaast zijn er een aantal die crea-activiteiten zoals knutselen ook wel leuk en gezellig vinden.

De voornaamste redenen van participatie aan de vrijetijdsactiviteiten zijn het 'uit de cel' kunnen zijn en sociale contacten hebben. Het hebben van deze contacten creëert een samenhangsgevoel bij de geïnterneerden onderling. Het biedt hen steun en geeft hen het gevoel er niet alleen voor te staan.

Een andere reden waarom sommigen al dan niet deelnemen, is omwille van een beloning of bijdrage die ze krijgen. Een aantal zien werk, bijvoorbeeld, als vrijetijd. Het geldt voor hen als een bezigheid dat hen iets oplevert. Ze kiezen zelf voor de job, kunnen zelfstandig werken aan hun taak en verdienen daarbovenop nog eens een kleine vergoeding. Hierbij hebben zij het gevoel iets nuttig te kunnen doen waarvoor ze zelf kiezen en niet iemand anders.

Hoewel vrijetijdsactiviteiten ontspannend horen te zijn, kunnen deze ook stress meebrengen door al te veel prikkels of soms conflicten. Daarnaast heeft het gevoel geobserveerd te worden door de begeleiding soms een nadelig effect. Hierdoor weigeren sommige geïnterneerden om deel te nemen aan de activiteiten.

Ondanks deze minpunten is de meerderheid tevreden en blij dat het vrijetijdsaanbod er is. Het maakt hun verblijf in de gevangenis aangenamer en helpt hen bij het leren van sociale en praktische vaardigheden. Echter hebben zij het gevoel dat de vrijetijdsactiviteiten hen niet verder helpen tot re-integratie. Wel geven de gevangenissen hen de mogelijkheid om de werking van een psychiatrische inrichting mee te maken, waardoor zij beter zijn voorbereid op de verandering naar een psychiatrische inrichting.

Referentielijst

- Brosens, D., De Donder, L., & Verté, D. (2013). Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden. Geraadpleegd op 12 november 2016 via http://www.blosokics.be/doelgroepen/Gedeelde%20documenten/Gedetineerden/131101_onderzoeksrapport_behoefteonderzoek_gevangenis_antwerpen.pdf
- Buckaloo, B.J., Krug, K., & Nelson, B. (2009). Exercise and the Low-Security Inmate: Changes in Depression, Stress, and Anxiety. Geraadpleegd op 5 augustus 2017 via <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=250112>
- Casselmann, J., Cosyns, P., Goethals, J., Vandenbroucke, M., De Doncker, D., & Dillen, C. (1997). Internering. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Casterman, S. (2012). Internering van geestesgestoorde delinquenten (Masterproef). Universiteit Gent. Faculteit Rechtsgeleerdheid. Geraadpleegd op 20 december 2016 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/891/901/RUG01-001891901_2012_0001_AC.pdf
- Coenegrachts, H. (2013). Recht op zorg? De rechtspositie van geïnterneerden. Geraadpleegd op 20 december 2016 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/060/831/RUG01-002060831_2013_0001_AC.pdf
- De Brusselse diensten voor justitieel welzijnswerk. (z.d.). Uitvoeringsmodaliteiten van de internering. Geraadpleegd op 20 februari 2017 via <http://www.ajwbru.be/index.php/nl/binnen-de-gevangenis/invrijheidsstelling/uitvoeringsmodaliteiten-internering>
- De Kamer. (z.d.). De Belgische kamer van volksvertegenwoordigers. Geraadpleegd op 2 mei 2017 via https://www.dekamer.be/toegankelijk/laChambre_lexique.htm
- De Neve, E. (2009). Overmacht in het strafrecht onweerstaanbare drang. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <http://www.elfri.be/overmacht-het-strafrecht-onweerstaanbare-drang>
- De Smedt, A. (2014). Pijnpunten bij de re-integratie van gedetineerden. Katholieke Universiteit Leuven, Leuven. Geraadpleegd op 12 december 2016 via <http://klasbak.net/doc/pijnpunten%20bij%20de%20re-integratie%20van%20ex-gedetineerden.pdf>
- Dziergwa, S., & Goyens, M. (2015). Informatie-brochure internering: Schakelteam internering. Geraadpleegd op 20 februari 2017 via <http://schakelteam.be/onewebmedia/Informatiebrochure%20Internering.pdf>
- Elgar, B.S. (2008). Prisoners' insomnia: to treat or not to treat? Medical decision-making in places of detention. Geraadpleegd op 5 augustus 2017 via http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1258/rsmmsl.48.4.307?url_ver=Z39.88-2003&rfr_id=ori:rid:crossref.org&rfr_dat=cr_pub%3dpubmed
- Ensie. (2015). Psychopathie. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <https://www.ensie.nl/psychologie/psychopathie>

- Etienne, I. (2011). Informatie voor familie en naasten van gedetineerden. Geraadpleegd op 5 augustus 2017 via http://www.cawbrussel.be/sites/cawbrussel/files/brochure_-_info_familie_en_naasten_van_gedetineerden.pdf
- FOD Justitie. (2013). Gevangenisbevolking. Geraadpleegd op 24 november 2016 via http://justitie.belgium.be/nl/informatie/statistieken/justitie_in_cijfers/2013/penitentiaire_inrichtingen/gevangenisbevolking
- FOD Justitie. (2011). Justitie in cijfers 2011. Geraadpleegd op 24 november 2016 via <http://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/Justitie%20in%20Cijfers%202011.pdf>
- FOD Justitie. (2015). Jaarverslag 2015 Directoraat-generaal penitentiaire inrichtingen. Geraadpleegd op 2 mei 2017 via https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/2016-06_epi_jaarverslag_2015_nl.pdf
- FOD Justitie. (2016). Meer info over de gevangenis van Antwerpen. Geraadpleegd op 12 november 2016 via http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/belgische_gevangenis/gevangenis/meer_info/antwerpen
- FOD Justitie. (2017). Meer info over de gevangenis van Merksplas. Geraadpleegd op 2 mei 2017 via https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/belgische_gevangenis/gevangenis/meer_info/merksplas
- FOD Justitie. (2017). Raadkamer. Geraadpleegd op 24 januari 2017 via http://justitie.belgium.be/nl/rechterlijke_orde/hoven_en_rechtbanken/rechtbank_van_eerste_aanleg/raadkamer
- Gallant, D., Sherry, E., & Nicholson, M. (2014). Recreation or rehabilitation? Managing sport for development programs with prison populations. Geraadpleegd 3 maart 2017 via <http://dx.doi.org/10.1016/j.smr.2014.07.005>
- Goethals, J., Maes, B., & Verlinden, S. (2010). Internering van verstandelijk gehandicapte delinquenten. Tijdschrift voor strafbeleid en gevangeniswezen: Fatik, 28(126), 16-22. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via http://www.mensenrechten.be/index.php/site/nieuwsberichten/de_internerings_van_verstandelijk_gehandicapte_delinquenten
- Grondwettelijk Hof. (2008). Uittreksel uit arrest nr. 154/2008 van 6 november 2008 rolnummer 4405 in zake : het beroep tot gedeeltelijke vernietiging van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, ingesteld door p.h. en anderen. Geraadpleegd 22 december 2016 via http://www.etaamb.be/nl/wet_n2008204210.html
- Harvey, J. (2007). Young men in prison: surviving and adapting to life inside. Collumpton: Willan.
- Hellemans, A., Aertsen, I., & Goethals, J. (2008). Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Geraadpleegd op 14 november 2016 via

- https://www.law.kuleuven.be/linc/onderzoek/Externe_evaluatie_HDV_gedetineerden_-_Eindrapport_18_juli_2008.pdf
- Kaasenbrood, A. (1989). Krankzinnigheid, diagnostiek in wettelijk perspectief?. Tijdschrift voor psychiatrie, 31(7), 460–473. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <http://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/issues/123/articles/816>
- Kowalczyk, D. (z.d.). Leisure activities of adults: types, benefits & examples. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <http://study.com/academy/lesson/leisure-activities-of-adults-types-benefits-examples.html#lesson>
- Lemmens, L. (2014). Nieuwe interneringswet geldt vanaf 1 januari 2016. Geraadpleegd op 22 december 2016 via <http://www.legalworld.be/legalworld/content.aspx?id=77764&LangType=2067>
- Liga voor Mensenrechten. (2014). Een zoveelste veroordeling voor België voor de behandeling van geïnterneerden. Geraadpleegd op 5 augustus 2017 via https://mensenrechten.be/nieuwsberichten/een_zoveelste_veroordeling_voor_belgie_voor_de_behandelingen_van_geinternee
- Meek, R. (2014). Sport in prison: Exploring the role of physical activity in correctional settings. London and New York: Routledge.
- Meek, R., & Lewis, G. (2014). The Impact of a Sports Initiative for Young Men in Prison: Staff and Participant Perspectives. *Journal of Sport and Social Issues*, 38(2), 95–123. Geraadpleegd op 17 maart 2017 via <https://doi.org/10.1177/0193723512472896>
- Moens, I., & Pauwelyn, L. (2012). Geen opsluiting maar sleutels tot re-integratie: Voorstellen voor een gecoördineerd zorgtraject voor geïnterneerden. Geraadpleegd op 12 februari 2017 via https://issuu.com/w247/docs/2012_forensische_psychiatrie?mode=window&backgroundColor=%23222222
- Moratti, S., & Patterson, D. (2016). Legal insanity and the brain: science, law and European courts. Oxford - Portland, Oregon: Hart Publishing. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <https://books.google.be/books?hl=en&lr=&id=PvzbDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=krankzinnigheid+AND+insanity&ots=CD47qjGWpm&sig=2aI5D5UVCDg0pAMP7QbCX2nY2BI#v=onepage&q&f=false>
- Paggi, M.E., Jopp, D., & Hertzog, C. (2016). The importance of leisure activities in the relationship between physical health and wellbeing in a life span sample. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via https://www.researchgate.net/publication/298328791_The_Importance_of_Leisure_Activities_in_the_Relationship_between_Physical_Health_and_Well-Being_in_a_Life_Span_Sample
- Penedo, F.J., & Dahn, J.R. (2005). Exercise and well-being: a review of mental and physical health benefits associated with physical activity. Geraadpleegd op 5 augustus 2017 via <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16639173>

- Regie der gebouwen. (z.d.). Antwerpen – Forensisch psychiatrisch centrum. Geraadpleegd op 12 november 2016 via <http://nouvellesprisons.be/nl/prison/antwerpen-forensisch-psychiatrisch-centrum>
- Schoenmaker, L. (2013). Literatuuronderzoek naar de relatie tussen fitheid, bewegen en cognitie. Geraadpleegd op 3 maart 2017 via http://www.lisetteschoenmaker.nl/Papers/Fitheid_bewegen_en_cognitie.pdf
- Sorber, A. (2013). Exploratief onderzoek naar de kwaliteit van leven bij oudere geïnterneerden (Masterproef). Universiteit Gent. Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. Geraadpleegd op 20 december 2016 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/062/936/RUG01-002062936_2013_0001_AC.pdf
- Staudt, E. (2014). Persbericht: Haal geïnterneerden weg uit de gevangenis. Geraadpleegd op 24 november 2016 via <http://www.csj.be/nl/content/persbericht-haal-geinterneerden-weg-uit-de-gevangenis-eric-staudt-hrj>
- Stevens, T. (2011). Internering van geestesgestoorden: de huidige en toekomstige regeling (Masterproef). Universiteit Gent. Faculteit Rechtsgeleerdheid. Geraadpleegd op 20 december 2016 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/787/162/RUG01-001787162_2012_0001_AC.pdf
- Stoffels, E., & Van Nuffel, L. (2010). Invloed van de sociale omgeving en motivatie op de mate van fysieke activiteit bij studenten hoger onderwijs. Geraadpleegd 3 maart 2017 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/459/354/RUG01-001459354_2011_0001_AC.pdf
- Strafwetboek. (1867). Hoofdstuk VIII: Rechtvaardigings- en verschoningsgronden: art. 71. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1867060801&table_name=wet
- Theeboom, M., Haudenhuyse, R., & Vertonghen, J. (2015). Sport en sociale innovatie: inspirerende praktijken en inzichten. Brussel: VUB-Press.
- Van Luchene, J. (2016). Recente veranderingen in het interneringslandschap. Ongepubliceerde powerpoint-presentatie, Departement welzijn volksgezondheid en gezin, Brussel.
- Vansteenkiste, A. (2003). Doorverwijzing van geïnterneerden vanuit een forensisch psychiatrische afdeling. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via <http://users.telenet.be/madworld/psychiatrie/forensische/thesis/An%20VANSTEENKISTE.pdf>
- Verbruggen, F., & Verstraeten, R. (2007). Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- Verhulst, G. (2010). Internering en opsluiting: Analyse van de wettelijke regeling en keuzes m.b.t. internering met het oog op het detecteren van mogelijke alternatieven, in het bijzonder voor opsluiting in de gevangenis. Geraadpleegd op 29 januari 2017 via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/448/RUG01-001458448_2011_0001_AC.pdf

- VK Architects & Engineers. (z.d.). FPC Antwerpen klaar voor gebruik. Geraadpleegd op 12 november 2016 via <https://www.vkgroup.be/nl/fpc-antwerpen-klaar-voor-gebruik/>
- Vlaamse overheid. (z.d.). Vrij op proef bij internering. Geraadpleegd op 24 november 2016 via <http://www.justitiehuizen.be/ge%C3%AFnterneerde>
- Vlaamse overheid. (z.d.). Beperkte detentie. Geraadpleegd op 28 december 2016 via <http://www.justitiehuizen.be/beperkte-detentie>
- Willem, N. (2013). De impact van detentie op de familie van gedetineerden en hun toekomstperspectief (Master in de criminologische wetenschappen). Universiteit Gent, Gent.
- Wolters Kluwer. (2017). Definitieve invrijheidstelling geïnterneerde kan bij gestabiliseerde geestesstoornis (art. 202-207 Potpourri III-wet). Geraadpleegd op 20 februari 2017 via <http://www.kluwereasyweb.be/documents/lawyer-news/201606-lawyer2/kl2009988-definitieve-invrijheidstelling-geïnterneerde-kan-bij-gestabiliseerde-geestesstoornis-art-202-207-potpourri-iii-wet-.xml?lang=nl>
- Woodall, J. (2007). Barriers to positive mental health in a Young Offenders Institution: A qualitative study. *Health Education Journal*, 66(2),132–140. <https://doi.org/10.1177/0017896907076752>

Bijlagen

Bijlage 1: Interneringsprocedure

De interneringsprocedure wordt grotendeels bepaald door het CBM (zie verder). De procedure gebeurt in drie fasen nl., de onderzoeksfase, de beslissingsfase en de uitvoeringsfase (Casselma, et al., 1997; Casterman, 2012; Coenegrachts, 2013). In de onderzoeksfase wordt er onderzocht of diegene, die verdacht wordt een strafbare feit te hebben gepleegd, verkeerde of nog steeds verkeert in een staat van "hetzij krankzinnigheid, hetzij in een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden" (Casselma, et al., 1997, p.42).

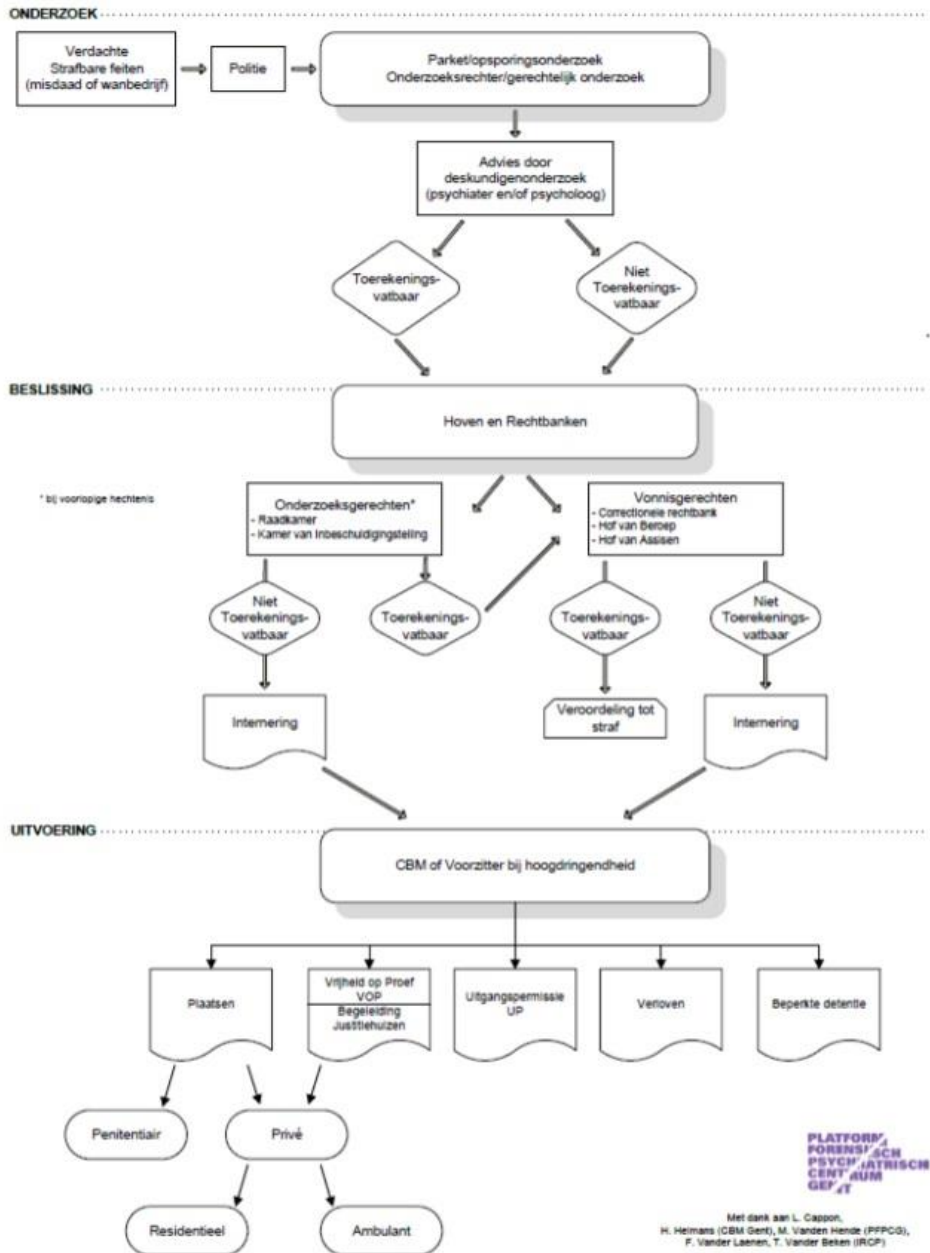
Om dit gerechtelijk vooronderzoek uit te voeren wordt er één of een aantal deskundigen aangesteld door de onderzoeksrechter, ook kunnen de procureur des Konings en de vonnisgerechten deskundigen aanstellen (Casselma, et al., 1997; Casterman, 2012; Coenegrachts, 2013). Vervolgens volgt de beslissingsfase waarbij de rechtbank in de meeste gevallen beslist tot internering. Alsook kunnen de Raadkamer of Kamer van Inbeschuldigingstelling en de vonnisgerechten een beslissing nemen tot internering. Echter worden de beslissingen meestal gemaakt op het niveau van de raadkamer, ook genoemd als de kamer van de rechtbank van eerste aanleg (Casselma, et al., 1997; Casterman, 2012; Coenegrachts, 2013; FOD Justitie, 2017).

Er zijn vier mogelijkheden waaruit een rechtbank kan beslissen afhankelijk van de al dan niet toerekeningsvatbaarheid van de verdachte op het moment van de feiten en de berechting (Casselma, et al., 1997).

Ten eerste, de verdachte wordt zowel op het ogenblik van de feiten als op het ogenblik van de berechting niet toerekenbaar geacht. De beslissing is een internering. Ten tweede, de verdachte wordt zowel op het ogenblik van de feiten als op het ogenblik van de berechting toerekenbaar wordt geacht. Dan volgt een veroordeling. Ten derde, de verdachte wordt op het ogenblik van de feiten niet toerekenbaar, maar op het ogenblik van de berechting wel toerekenbaar geacht. De beslissing is buitenvervolginstelling. [...] Ten vierde, de verdachte wordt toerekenbaar geacht op het ogenblik van de feiten, maar wordt als ontoerekenbaar beschouwd op het ogenblik van de berechting. Ook in dat geval wordt een internering uitgesproken (Casselma, et al., 1997, p. 45).

Nadat de beslissing is genomen, moet deze worden uitgevoerd. De CBM bepaalt hoe de interneringsmaatregel wordt uitgevoerd. Als eerst kiest de commissie de plaats waar de geïnterneerde zal verblijven. Dit kan een penitentiare of psychiatrische inrichting zijn waarin geïnterneerden deels buiten de inrichting verblijven en deels binnen. Dit wil zeggen dat geïnterneerden toestemming kunnen krijgen om overdag te werken en 's avonds terug te keren naar de inrichting of dat zij enkele dagen bij familie, vrienden of een onthaalcentrum verblijven. Echter kan de commissie ook tijdens de internering beslissen om iemand naar een andere inrichting over te brengen (Vlaamse overheid, z.d.; Coenegrachts, 2013).

Hieronder wordt er een schematische voorstelling gegeven van de interneringsprocedure.

Figuur 1: Schema van de interneringsprocedure (Vander Beken & Vanhaelemeesch, in Sorber, 2013, p.10)

Bijlage 2: Interviewschema geïnterneerden

<p><u>Onderzoeksvragen:</u></p> <p>-Welk vrijetijdsaanbod is er voor geïnterneerden in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?</p> <p>-Wat betekent het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf en het re-integratieperspectief van de geïnterneerde in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?</p>

1 INTRODUCTIE	
Voorstelling interviewer	Ik zal mezelf even kort voorstellen. Ik ben Sana Ahmidach, een masterstudente aan de VUB. Ik kom hier vandaag om jullie te interviewen voor mijn onderzoek.
Voorstelling onderzoek	Voor mijn masterproef doe ik onderzoek naar de participatie aan het vrijetijdsaanbod van mensen die geïnterneerd zijn. Ik zou graag in beeld willen brengen wat het vrijetijdsaanbod en het participeren hieraan voor jullie verblijf en jullie terugkeer naar de samenleving betekend.
Informed consent	Vooraleer we starten, zullen we eerst de informed consent samen doornemen. Als u ermee akkoord gaat, zullen wij het interview starten. Deze zal worden opgenomen. Dit maakt het voor mij makkelijker om nadien alles te verwerken. Hierbij zou ik u er graag op wijzen dat alles wat hier gezegd wordt, anoniem en vertrouwelijk behandeld zal worden. Als u liever niet wenst te antwoorden op een vraag dan mag u gerust de vraag weigeren. Daar naast mag u op ieder moment het interview stopzetten. Ik zal de informatie enkel gebruiken in het kader van mijn onderzoek. Nadat ik de informatie heb verwerkt, zal ik de opnames vernietigen.
Uitleg interview	Zoals ik al zei, is alles wat gezegd wordt vertrouwelijk. Bij het verwerken van de informatie die u mij zal bezorgen, zal ik ervoor zorgen dat deze geheel anoniem gebeurt. Uw naam zal dus nergens vermeld worden. Het is wel belangrijk dat u eerlijk antwoordt op mijn vragen. Ik wil hierbij benadrukken dat er geen juiste of foute antwoorden bestaan. Graag zou ik een naambordje maken voor iedereen zodat ik jullie kan aanspreken bij jullie naam als jullie aan het woord willen gaan. Als u aan het woord wil gaan, steek dan eerst je hand op. Ik zal dan de naam opzeggen voor wie aan het woord mag. Zo weet ik wie wat heeft gezegd en kan het interview vlot en rustig verlopen. Het interview zal zo'n anderhalf uren duren.
Vragen?	Als er iets niet duidelijk is, mag u mij om verduidelijking vragen. Zijn er nu al vragen? Is alles duidelijk? Dan kunnen we van start gaan.

2 ALGEMENE GEGEVENS	
Inleiding	Graag start ik met een kennismakingsronde. Kan jullie jezelf even voorstellen door jullie naam duidelijk te zeggen?
Vragen	▶ Wat is jullie naam?
3 Vrijetijdsaanbod	
Inleiding	Nu weet ik kort wie je bent. Nu komen er een aantal vragen rond het vrijetijdsaanbod.
Vrijetijdsaanbod	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Wat verstaan jullie onder vrijetijdsactiviteiten? ▶ Welk vrijetijdsaanbod is er voor jullie? ▶ Aan welke vrijetijdsactiviteiten binnen de gevangenis doen jullie mee? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hoe vaak mogen jullie hieraan deelnemen? ▶ Wat zijn de redenen waarom jullie deelnemen aan die specifieke activiteit(en)? <ul style="list-style-type: none"> ○ Wie heeft jullie ertoe aangezet? ○ Hoe komen jullie te weten dat deze activiteiten worden georganiseerd? ○ Hoe zijn jullie er praktisch aan begonnen? <i>(sn voor mijzelf: wat doen om deel te nemen)</i> ○ Wat maakt dat jullie blijven volhouden? ▶ Wat zijn redenen waarom jullie niet (zouden) deelnemen aan bepaalde activiteiten? <ul style="list-style-type: none"> ○ Welke drempels ervaren jullie? ▶ Wat vinden jullie goed aan de activiteiten? Wat maakt het fijn? ▶ Wat vinden jullie minder goed aan de activiteiten? Wat maakt het minder fijn? ▶ Hoe ziet een ideale vrijetijdsactiviteit er uit voor jullie? / Wat zouden jullie graag doen hier in de gevangenis?

4 Participatie aan het vrijetijdsaanbod en betekenis	
Verblijf	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Wat betekent het voor jullie dat jullie tijdens jullie verblijf kunnen deelnemen aan het vrijetijdsaanbod? ▶ Op welke manier brengen deze activiteit(en) jullie iets bij aan jullie verblijf?
Re-integratie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Wat verstaan jullie onder re-integratie? ▶ Wat betekent het voor jullie terugkeer naar de maatschappij dat jullie kunnen deelnemen aan het vrijetijdsaanbod? ▶ Hoe worden vrijetijdsactiviteiten gebruikt om jullie terugkeer naar de maatschappij te bevorderen? ▶ Wat denken jullie dat er zou moeten gebeuren om jullie op jullie terugkeer voor te bereiden?

5 AFSLUITING	
Inleiding	We zijn bijna aan het einde van dit interview.
Vragen? Opmerkingen?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Heb je nog bepaalde vragen of opmerkingen? ▶ Zijn er nog zaken die je graag zou toevoegen in kader van dit onderzoek?
Bedanking	Ik zou jullie graag willen bedanken voor jullie deelname aan dit onderzoek. Het was erg interessant en boeiend om jullie inzichten te horen over dit thema.

Bijlage 3: Interviewschema zorgteam

<p>Onderzoeksvragen:</p> <p>-Welk vrijetijdsaanbod is er voor geïnterneerden in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?</p> <p>-Wat betekent het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf en het re-integratieperspectief van de geïnterneerde in de gevangenissen van Antwerpen en Merksplas?</p>
--

1 INTRODUCTIE	
Voorstelling interviewer	Ik zal mezelf even kort voorstellen. Ik ben Sana Ahmidach, een masterstudente aan de VUB. Ik kom hier vandaag om jullie te interviewen voor mijn onderzoek.
Voorstelling onderzoek	Voor mijn masterproef doe ik onderzoek naar de participatie aan het vrijetijdsaanbod van mensen die geïnterneerd zijn. Ik zou graag in beeld willen brengen wat het vrijetijdsaanbod voor geïnterneerden is en wat het participeren hieraan voor jullie/hun verblijf- en re-integratieperspectief betekent.
Informed consent	Vooraleer we starten, zullen we eerst de informed consent samen doornemen. Als u ermee akkoord gaat, zullen wij het interview starten. Deze zal worden opgenomen. Dit maakt het voor mij makkelijker om nadien alles te verwerken. Hierbij zou ik u er graag op wijzen dat alles wat hier gezegd wordt, anoniem en vertrouwelijk behandeld zal worden. Als u liever niet wenst te antwoorden op een vraag dan mag u gerust de vraag weigeren. Daar naast mag u op ieder moment het interview stopzetten. Ik zal de informatie enkel gebruiken in het kader van mijn onderzoek. Nadat ik de informatie heb verwerkt, zal ik de opnames vernietigen.
Uitleg interview	Zoals ik al zei, is alles wat gezegd wordt vertrouwelijk. Bij het verwerken van de informatie die u mij zal bezorgen, zal ik ervoor zorgen dat deze geheel anoniem gebeurt. Uw naam zal dus nergens vermeld worden. Het is wel belangrijk dat u eerlijk antwoordt op mijn vragen. Ik wil hierbij benadrukken dat er geen juiste of foute antwoorden bestaan. Graag zou ik ook willen vragen dat wie er aan het woord wil gaan, eerst zijn hand opsteekt en zijn naam duidelijk zegt. Zo weet ik wie wat heeft gezegd en kan het interview vlot en rustig verlopen. Het interview zal zo'n anderhalf uren duren.
Vragen?	Als er iets niet duidelijk is, mag u mij om verduidelijking vragen. Zijn er nu al vragen? Is alles duidelijk? Dan kunnen we van start gaan.

2 ALGEMENE GEGEVENS	
Inleiding	Graag start ik met een kennismakingsronde. Ik ga het rijtje af en stel ieders een aantal algemene vragen.
Vragen	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is je naam? • Wat is je functie binnen de gevangenis? • Hoe lang werk je in de gevangenis?

3 Vrijtijdsaanbod	
Inleiding	Nu weet ik kort wie je bent. Nu komen er een aantal vragen rond het vrijtijdsaanbod.
Vrijtijdsaanbod	<ul style="list-style-type: none"> • Wat verstaan jullie onder vrijetijdsactiviteiten? • Welk vrijtijdsaanbod is er voor geïnterneerden? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe vaak kunnen zij hieraan deelnemen? ▪ Hoe pakken jullie de praktische organisatie van deze activiteiten aan? (<i>sn voor mijzelf: wat doen om deel te nemen</i>) ▪ Waar moet men op letten bij het organiseren van deze vrijetijdsactiviteiten? • Aan welke vrijetijdsactiviteiten binnen de gevangenis nemen geïnterneerden het meest deel? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat zijn de redenen waarom zij deelnemen aan die specifieke activiteiten? ▪ Wie/wat heeft hen ertoe aangezet? ▪ Hoe komen geïnterneerden te weten dat deze activiteiten worden georganiseerd? ▪ Wat maakt dat geïnterneerden blijven volhouden om naar de activiteiten te komen? • Wat zijn de voorwaarden om te kunnen deelnemen aan het vrijtijdsaanbod? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat moeten zij (geïnterneerden) hier allemaal voor doen? • Wat zijn de knelpunten/drempels die jullie ervaren voor het organiseren van deze activiteiten? <ul style="list-style-type: none"> • Hoe ziet een ideale vrijetijdsactiviteit voor geïnterneerden eruit voor jullie? / Wat zouden jullie graag doen hier in de gevangenis? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat hebben jullie nodig om deze activiteit(en) te kunnen organiseren?

4 Participatie aan het vrijetijdsaanbod en betekenis	
Verblijf	<ul style="list-style-type: none"> • Wat denken jullie dat het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor het verblijf van geïnterneerden betekent? • Van wat leiden jullie dit af? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kunnen jullie hier voorbeelden van geven? • Merken jullie een verschil bij zij die deelnemen en zij die niet deelnemen aan het vrijetijdsaanbod? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Op welk(e) vlak(ken) merken jullie een verschil? • Hoe kan men de hulpverlening hiermee versterken?
Re-integratie	<ul style="list-style-type: none"> • Wat wordt er verstaan onder re-integratie? • In welke mate wordt re-integratie als doel opgesteld voor geïnterneerden? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe wordt dit aangepakt? ▪ Wat verloopt al goed? ▪ Wat zou nog beter kunnen? • Wat denk je dat het participeren aan het vrijetijdsaanbod voor de re-integratie van de geïnterneerden betekent? • Van wat leiden jullie dit af? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan je hier voorbeelden van geven? • Worden vrijetijdsactiviteiten gebruikt in het bekomen tot een re-integratie voor geïnterneerden? Zo ja, op welke manier worden deze vrijetijdsactiviteiten gebruikt? <ul style="list-style-type: none"> • Wat denken jullie dat er zou moeten gebeuren om de terugkeer van geïnterneerden naar de maatschappij voor te bereiden?

5 AFSLUITING	
Inleiding	We zijn bijna aan het einde van dit interview.
Vragen? Opmerkingen?	<ul style="list-style-type: none"> • Heb je nog bepaalde vragen of opmerkingen? • Zijn er nog zaken die je graag zou toevoegen in kader van dit onderzoek?
Bedanking	Ik zou jullie graag willen bedanken voor jullie deelname aan dit onderzoek. Het was erg interessant en boeiend om jullie inzichten te horen over dit thema.